

Dit boeck is een spigel der kersten
ghelouen want men daer in vint
bescreuen die articulen vāder kriste
gelouen ey onderscheit tusschen die
sunden en die doegeden.

Ende wat men sal
doen en laten en woe een mynsche sal leuen
die een kijnt gades wyl wesen en comē toe
den ewigen leuen.

Ende dit boeck is gemact
en getagen wt Compendio sacre theologie
en Sum' victorū Ende wt pauws nino fir-
oen en wt veel anderen figuren en boeken
die die helige leres auermydz in genen des
heligen gēestz gedecht en bescreuen hebbe
hijer om soe wie een guet kersten mynsche
wyl wesen die pijn hem auerte lesen ende die
merket wat hijer in bescreue staet en voege
om to doegeden en scouwē dat quaet so mach
he vrede hebbe op ertrike en comen to den ewi-
gen rijke liber xpianitatis incipit hic

Profit abqz deo nullus in orbe labor. Allo
die lere ambroius seget. **S**onder hulpe en
genaden gades en mach men gheen guede wer-
ken begīnen. **D**eck mede spraket. **S**intre iacob
en seget in sinre epistolen dat alle dogede ende
volmaechtheit comet van hijer bāuen van den
vader in der ewicheit die onuxandelbaer is en
altoes in enen blyuet. Ende onse here ihesus
spraket. **S**onder my en moegdy niet doe hijr
leuen

om begheer ick dat de gracy gaedes by my sy en
bidde dat god dyre dynghe die ick hyer beginne
my helpe to enen guede eynd brengen to syne
loeff en eeren en to salicheit alder gheue die
dat sollen syen off lesen off hoeren lesen want
wy dan sonder hulpen en gracen als voer se
get is nyet guedz en vermoigen en wy oech
mede die gracie gods behoeuen in allen dyngē
hyer om willick dit boeck van der gracie gods
begynnen op dat die gheue die dit boeck lesen sol
len mogen weten en bekennen wat die gracie
gades is **Dr verhande is die gracy gods**

O gracie als sinte Augustin⁹ bescrieft Is
een godlic licht der zielen die enen myn
schen apenbaert en ghyft to bekennen syn sūde
en syn crancheit en syn ghebreck en daer to hel
pet dat he got mynet bauer al ¶ Ende al syn
vroude en blitschap an gade nemet ¶ Ende also
vast an gade hanget dat he myt geentre hande
dyngen van gade en is to trecken off to breke:
Ende dat dit waer is weert ons geopenbaert
in den boeck der Apostelen want daer staet ge
screuen doe sy die gracie des helige gwestez hadde
ontfangen op den pynster dach en sy om den
kristen gelouen den sy predecten van de wede
worden geuangen gepijnt en gegeiselt ende
smadelicke ghehandelt en hem daer in verblide
en gode dancten en laueden dat sy werdich wer
en om den name xpi smadicheit en pijn toe

lijden. **S**unte Gregorius seget dat gheen ste
de en is noch inden hemel noch inder erden
noch inden paradise daer men in beholde mach
bliuen sonder die gracy gades: want lucifer
viel wt den hemel. **A**dam wt den paradise:
Ende Judas wt der geselschap der apostellen:
al syn sy gheuallen en verdoruen dat is daer
om want sy der gracen bedarffden en daer
in nyet geweest noch nyet gestedicht en ware

Die ierste gracy gades is die is ghemeinde
allen. **D**ryer hande is die gracy
creatures die god heft gescreuen. **E**nde dese
gracy en is anders nyet dan een gotlike hul
pe en een onthouden allen creatures te vergeff
en sonder verdynsten van gode den creaturen is gegeue
Ende dese gracy is by allen creatures in alle
wercken die sy doen weer sy guet off quaet
sint: want sonder deser gracen en moegen
wy gheen guet doen guet noch quaet noch
oec leuendich bliuen: Want toege got die gra
cy van ons so musten wy vergaen: ende als wy
van nyet en sint gheromen so werden wy wed
to nyet. **E**nde dese gracy mach hieten die ge
hencnisse gadz want got des ghehenget dat
die quade mynschen mytten gueden leue: En
veel quaetheiden nyet geschien en mochten
woldes got nyet ghehengen. **B**y wylen henger

got dat die quade mynschen oer quathheit tonen
ouer die guede mynschen en daer mede behalde
werden in oet modicheit en om nyet en ver
heffen in oeren gueden werken Ende op dat
sij in verduldicheit van gade to meer loens
ontfangen: Want als sunte Pauwel spreck
Niemand en sal van gade werden gecroent en
mytten ewigen leuen geloent dan die ghen die
vromentlike stryden en in synen lyden verdul
dich is en in gueden werken to den eynden
staende blyfft ¶ Oech so spaert got bywylen
die quade mynschen en en werket die quathheit
alto hant nyet want hy nyet en begheert den
doet des sunders mer he begheert dat he on beter
en penitency doe want also lange als een myns
che den geest bynnen hefft so en mogen syn
sunden so groet noch so manichuolt nyet wese
kriget he rechten rou en spreck waer bichte
en is in den wille die sunden to late en na sime
vermogen to beteren god vergheft om syn sun
den en ontfanget om in ghenaden ¶ Hier
aff hebn wy een exempel en een ghelickenis
se aen sunte peter die onsen heren drie weerff
versaecten ¶ Ende aen marien magdelene die
vol alre sunden was ¶ Ende aen den scheker die
by onsen here hinghe ter rechter hant ¶ Ende
want den al oer sunden vergeuen werden doe
se berou hadde ende genade in oet suchen ende
onsen here

begerten ¶ Ende hijr om want nyemant sond'
 sinde en is en wy al meer geneyget sijnt cōde
 zunden dan totten dogeden soe en solden wy
 die sanderen nyet alto mael versnaden noch
 wraeck noch verouderen noch oeren doet be
 geren mer wy sullen mede lyden myt om he
 bn ¶ Ende gade bidden dat he se spaer ende
 hem die tijt geue oer zunden^{to} beteren: ende dat
 ewige leuen to verdinen **Die ander gracy**

Die ander gracy en is nyet allen mynschen
 ghemeynde mer sij woert somygen myn
 schen gegeuen ¶ En dese gracy hiet in lat
 tyn Grā gratis data Dat is een gracy die ver
 geeft is gegeuen: en dese gracy is een gade
 gades die enen mynschen daer to brengt en
 helpt dat he om saet en bereit tegen die ga
 uen des heiligen gēests als den to ontfangen en
 daer na to leuen en gade bequame en ontfenc
 liche to werden want dese gracy trecket den
 vryen wille eius mynschen vanden sunden
 ende brendden to den doechden ¶ Ende sond'
 der gracen en mach om nyemant bereyde
 to gade noech volkomelicken doen dat synre
 ewiger salicheit to behoert **Die derde gracy**

Die derde gracy heit in lattyn Grā gratū
 Ende is een gracy gades die enen myn
 schen gade behaegelic en bequemelich maket
 want dese gracy verwillet so enen mynsche

myt caritate ende myt gottliker mynnen dat
al syn werken gade behaegelich syn en he v
dient daer mede dat ewige leuen ¶ Ende
dese gracy is ghedeilt in driën gracyen die
een heit Grā operans ¶ Dat is werkende
gracy ¶ Ende dese gracy gheeft enen mynschen
belienpisse van synen sunden: en verdriuet die
sunden wt om auermids anxt en vrese den
he heft voer die pijn der zunden en duet ene
mynschen guet werken: Die ander gracy heit
¶ Grā cooperans ¶ Dat is een mede werkende
gracy. Die gracy helt enen mynschen to doeg
den en to guden werken: die derde gracy heit
¶ Grā cōsumas ¶ Dat is een gracy en gaue gaetz
die die guede werken eyndet en volbrengt
Dese gracy helt enen mynschen in doegden
en in guden werken en helpt on daer to dat
he to doegden bliuet tot den eynde to en bren
get enen mynschen to den ewigen leuen: wil
len wy dan die gracy gades ontfangen so moe
ten wy onse herten daer tegen op laken ende
ons daer to bereiden myt oetmodicheit en myt
begerten en so moeten wy gade antopen ende
bidden myt mynnen en myt ynichheit des her
ten dat he ons geue syn gracy: Want al ist
dat sake dat got onse herte wil kent en oec
wil weet wat wy behoeven en wes ons noet
is tot onser salicheit en he oec bereynder is to
gheuen dan wy to ontfangen: nochtant wil

he ghebeden wesen ende syn gauen nyet geue
 dan den genen die om daer om bidden en om
 daer af dancken. ¶ Op dat die wil eyne myns-
 chen oer danckerheit behouden en syn gawe
 nyet en werden versmaet en syn dynste nyet
 en werde vermynnet wat geue ghe syne gracy
 myt ghetwete tegen eyne mynschen wille. So
 en wistes om die mynschen genen danck en so
 en achten he nyet syn ghebet to spreken noch
 gade to dienen: hyr om is to weten dat die
 gracy nyemant en woert gegeuen he en is
 daer tegen bereyt en gesaet to ontfangen.
 ¶ Want god is allen mynschen bereit to geuen
 syn gracy die syn hande en bereit en daer te-
 gen op luket: wat wie syn hande na om trec-
 ket en to luket die en kan nyet ontfangen. ¶
 Ghelyker wys als ^{een} die syn ogen to luket die en
 kan dat licht der sonnen nyet ghesien en ghe-
 lukt die dat nederste vanden vate opwertz
 kyert geen water gheputten en kan en die
 syn huys ommeleyt myt dorne daer en comet
 syn vrut nyet to. ¶ Die gracy gades komt
 ons van gade ghelyker wys als die claerheit
 comet wt der sonnen. ¶ Ende daer om so wie
 syn doer to sluit en om kyert die en kan die
 gracy gades nyet ontfangen: So wie dan ont-
 fangen wil die gracy gades die saete en berei-
 de om daer tegen myt deden en myt guede
 van gade

werken myt myne ende myt begeerten en myt
vinnigen ghebede: die dingen brengen ons daer
to dat wy guede werken doen. ¶ Dat een is
natuerlicheit dat ghescreuen is in onsen herte
wellic recht ons ghebyt dat wy allen mynsche
sollen doen dat wy wolden datmen ons dede

¶ Dat ander is die reden wat die reden toent
ons en wyest ons dat wy gade sollen diene
en mynen bauen al wat he is die alre beeste

¶ Ende dat wy onsen ewen kersten sullen to
hulpen comen in synre noet want he is een
kynt gades en onse geselle inder salicheit wat
dan onse here heft ons vermaent to bidden:
en dese woerde heft ghesproken als ons sunte
lucas beschrieff. ¶ Biddet en wat ghy bidt dat
sal v werden gegeuen en wil heligen hebn by
wilen ghebeden dat om nyet en woert gege
uen en nyet en cregen en wy oer bidn dat wy
nyet en lrigen. ¶ Hier om sollen wy weten dat
sommige dingen syn die dat gebet guet en be
queem maken en daer to helpen datter alreant
gehoert woert. ¶ Vyr dingen syn die enen myns
chen hynderen en letten dat syn gebet nyet en
woert gehoert

¶ Del dingen syn die enen mynschen lyn
deren in synen gebede en om benemen dat
syn gebet nyet gehoert en woert: Onder wil
ken dingen syn sunderlinge vyr dingen die ene
mynschen benemen die vrucht syns gebedes
¶ Dat erste is onzernicheit der sunden want

waneer een mynsche is besmet myt suaeren
 sunden en die myt en wil begeuen noch laten
 so is he oweert voer gade: **W**ant wat he dan
 doet dat is der zielen tegen en myt bequeme
 en gade onbegegelic want he is een vyant ga-
 des om dat he doet tegen synen wille en tegen
 syn gebade: en wanneer he comt in die kerke
 en op syn knien valt en syn pter nos sprect.
 so is he gelyc pylatus ridderen die voer onsen
 heren vielen op oer knyen en gruten on myt
 den monden: **G**ot gruet v conynck der ioden en
 na desen woerden spegen sy on onder syn ogen
 en sloegen on an syn kennebacken en hingen
 on an den cruce en doeden om: **A**ldus doen oock
 die roeuers morderners wolkerners auerspelres
 en ander quade mynschen die oer **V**ater noster
 sprekken en op oer knyen vallen en seggen heer
 vader vergiff ons onsen sunden als wy den ge-
 nen doen die tegen ons mysdoen: **E**nde waneer
 sy dese woerde wt hebn so en dencken sy anders
 myt dan op quaet to doen dan oeren euen kerste
 guet lijff. lijff en eer to benemen: deses mynsche
 gebet is gade ongeneme en daer om en moege
 sy myt knyen daer sy om bidden: **D**at ander
 dat enen mynschen byndert dat is wanneer he
 om dyngen bidt die syn tegen salicheit synre
 zielen: als soure pauwels op dryen tyden dede.
 en daer om en waert syn gebet myt gehoert als
 he seluen hefft ghescreuen aldus bidn oec vele

mynschen om mynschen dynen die om myet
salichlic en syn. **E**nde dit is wanneer wy biden
om guet en eer en om grote rikeit deser werlt
en wanneer wy hyr om biden so ist billie dattet ons
got myet en geuet: want got en teemt synen
vrinden myet to geuen dat he weet tegen oer
salicheit to wesen: want rikeit hoerheit eer en
ghenucht der werlt scheiden enen mynschen
van gade en bringet om daer to dat he gades
vergiyt en op syn ziel gheen acht en sleet hyr
om heft got synen vrinden geleert dat sy zic
heiden en ghenuchten sullen versmaden en mit
armoden en myt lyden dat ewige guet sollen
verdienen. **E**nde als sante iacob spreke: Wy
dat een vrunt is der werlt die is een vyant
gades. **E**nde onse here heft seluer gesproken
dattet mogeliker weer een cameel to gaen
doer eenre naelden ooge dan enen riken vre
ken mynschen to comen in dat ryke der he
melen. **E**nde hyr om en sullen wy myet bid
den om grote rikeit: Mer om noetruffte en
een hencomen daer wy elyff mede mogen oet
halden en gade dienen en dat en sal ons got
myet wengeren. **W**ant onse he heft gespra
ken wat ghy bidt in mynen naem dat sal v wer
den geguen. **D**ie name ons heren is ihesus.
Ihesus is so voel to segge als een behalder en
een gesontmaker. **H**yr om dan als wy biden
om dynen die ons salich syn eer zielen so bide

wy in den naem ons heren dat geuet ons
got die hemelsche vader daer wy om bidde: want
onse he heeft gesproken ¶ Soeket tenersten
dat ryck gades en synne gerechticheit en al dat
ghy behouet dat sal v to werden gewoerpe
Oeck mede waneer ons sieten off liden to co
met so en sullē wy god nyet seer bidde dat
he die siecke ende dat liden van ons neme
¶ Mer wy sullē verduldich wesen en on altoes
dancken en lauē ende begeren dat he ons dat
beeste wise en dat he ons to seynde die din
ge die he ons weet salichlicheit to wesen en
daer wy onse sunden mede moegen aff layge
en om ghenaken: en dit sal he ons seker doe
en nyet wenghere ¶ Dat derde dat enen
mynschen hundred in synen gebede dat is
kranchheit der ghelouen ¶ Ende dat is als een
mynsche duncket dat he nyet werdich en is
dat god syn ghebet hoert om manichuoldicht
synre zunden en mysdaden die he heeft mysdaen
¶ Ende he gene haep en heft dat syn gebet
gerne gehoert sal werde: desen wan haep sal
een mynsche van hem werpen en laten om
syn sunden volkomen leet wesen en spreken
syn bycht en hebben volkomen rouwen en
hebn volkomen geloue dat got syns gemedich
sal wesen en syn sunde nyet en sal gedencke

: Want onse here heeft seluen gesproken doer
den mont des **ph**heten **Ezechiel** wāneer een
sunder suchtet om syn sunden so wil ick om
syn sunden vergeuen en der zunde nyet meer
gedencken: dan so socht een sunder salichke wan
neer om syn sunde berouwe en die sunde nyet
meer en wil doen: en in desen hape sal he gade
bidden om dingen die om salichlic syn en sal vol
komelic geloeven dat got syn begerte sal ver
willen en ick sal om geschyen: want onse here
heeft seluer gesprake ¶ **B**iddet en hebbet geloe
ue dat ghy sult ontfangen en wees ghy biddet
dat sal v werden gegeuen: Sinter Jacob spruct
oec en seyt: Vnde en geloene en sünd twiuel:
en den twiuelc en sal nyet kringe dat he begeert
en daer he om bidt ¶ **D**at wynde dat enen my
schen hyndert an synē gebede dat is hardich
an synen herte ¶ **E**nde dit is wāneer een my
sche leuet in hate en in rye en den ghenē die
on misdaen heeft nyet en wyl vergeuen oer
misdaet eer he daer wreake aff heuet ontfan
ghē: en wie in misdaene hardicheit leuet den
en werde syn sunde nyet vergeue en syn
gebet en wert nyet gehoert van gade: wat
onse here spruct seluer **I**st dat saecht dat ghy niet
en vergeuet uwen broden van al uwen herte:
dat is uwe euen kersten dat he v heft misdaē
so en sal v hemelsche vader v oech uwe sunden

myet vergeuen; hyr om wyllē wy dan dat got
oock onse sunden vergeue en onse gebet hoer
so is ons noet dat wy vrede hebn in onse her-
ten en alle mynschen volkomeliche vergeuen
dat se thegen ons misdaen hebn. ¶ Ende hebn
wy ymant misdaen dat wy om daer so voel
voet doen dat he to vrede sy. ¶ Een ander
hardicheit des herten is wan een mynsche
gheen bārherticheit noch mede lide en heft
myt synē euen kristen den he syet bedroeft
of armode of gebreck hebn; en den myet en
troest of to hulpen komt na synen vermogē
So wyē dan in deser hardicheit leuet die en
is myet werdich dat god syn gebet hoert: hier
af staet gescreuen in prouerbyē en eth synt
Salmons woerde: So wie syn oeren stoppet to
den roepen der armen en hem geen hulpe noch
troest en duet die tijt sal comen dat he sal
roepen en hulpen begeren en eth en sal om
myet moegen geschien. ¶ Dat moegen wy men-
ken an den rycken man en an lazarū want
lasarus riep on an en begerden der crōmen
die van synre taeffellen vielen en he en gaff
om myet: daer na riep die rycke man lasarū
aen en bad om om een drapel waters he blēf
ongetroest en sye en wort om myet gegeue
¶ Aldus hebben wy vnr dingen die enen my-
schen hynderen an synē gebede en hem leeten

dat syn gebet myt en voert gehoert: Nu wille
wy voert synen wellien die dingen syn die de
mynschen daer to helpen dat syn gebet ghe
hoert woert **Van drye dynngen die ene my**

sche daer to helpe dat syn gebet wert
O De wie wil dat got syn gebet hoert en **gehört**
doe dat he begert: die moet an om neme
dyn dynngen. **D**at erste is woe he syn licham
sal castyen myt vasten en myt harden cleden.
Also als dede dat volck van ninue en die kijn
der van israhel cleden hem myt sacken en de
den van hem al cleder der zachtheit ende der
houerdynen en der ydelheit: en leyden erde op oir
hoeft en gingen sitten oetmodelicken noder op
die eerde en vasten drie dage lanck: en riepen
op in den hemel en begerden troest en genade: En
als got oer oetmodicheit sach ontfarmede he sic
auen hem en hoerde oer gebet en vervulden oer
gebet. **W**ant ninue die grote stat solde wesen
versoncken en dat yodesche volc solde wesen ver
slagen hedden sy hem oech myt gecastyet myt
vasten en myt oetmodicheit en gude genadige
sucht. **D**at ander dat enen mynschen daer to
hulpet dat syn gebet wert gehoert dat is ael
nisse: want wie wil dat got syne genade geuet
den is noet dat he den genen die arm syn ende
gebreck hebn to hulpe come van den gude dat
hem got verleent heft wat eth is wal recht

en reden dat got den gene gawe en barmhertichheit en bewise noch en doet die hem nyet ontfarmet auer synē euenkersten die gebreke heft en troest en hulpe begert na synē vermoegen ¶ Dat derde dat enen mynsche daer to helpet dat syn gebet gehoert woert dat is dat een mynsche al onlede en al becōmer misse en forchuoldicheit der werlt en der verghendlicher dingen vt om setten en anders nergent op en dencke dan op got en op die dinge daer he ombide: wat wie mitten monde gade anroepet en bidt en nutten herte nyet en doet liet om dat he bidt die en schynt geen haeppe to hebn om syn gebet en he en heft geen gelouue dat got syn gebet sal hoeren: eth is om alles weer he eth kryget daer he om bidt of nyet en kryget: Aldus hebn wy dryn dingen die enen mynschen daer to helpen en vorderen dat syn gebet woert gehoert: Nu willen wy voert syen wellic die dyngen syn die dat gebet volcomen en geheel maken **Da vree dyngē daer dat gebet eyns mynsche mede volmacht wert**

Vyf dyngen syn die een mynsche mede hebn sal sy syn gebet volkomen wesen en syn begerte veruullet werden: en wen een van den vyren ontbricht die en kan nyet vercrygen dat he van gade begeert ¶ Dat ierste is dat een mynsche gelouen sal en bekennē sal

dat got als dinghes mechtich is en doen mach
inden hemel en in der eerden wat he doen wil
Dat ander dat is dat een mynsche sal an ropen
die gudertierenheit gades en hebn des vol
comen geloue dat he also ontfarmhertich en
gudertieren is dat he nyemant van hem
en wyest noch gnade hem ontfiet die om an
ropet myt begerten en myt rechten geloue
en volkomen hape dat he begeert. **D**ie pun
te had die melarsche man an om doe he onse
here sprack: en seyde he du moegest my gesot
maken off du woldest want wat mochte ons
dat baten dat got als dinghes mechtich wil is
he en weer oec mede gudertieren en ontfarm
hertich en hyer mede willen ons te helpen
en genade to doen: hyer om want got all
dinck vermach myt synre moegentheit daer
om sullen wy on bidden dat he ons genade
wil doen en helpe ons myt synre gudertier
enheit. **D**at derde dat een mynsche an om
hebn sal die wil dat got syn gebet hoert. **D**at
is dat he om sal cleyn en oetmoedich maken
voet den ogen gades en dat he syns selleses
gebreck en krankheit kenne en syn lyden
en doegeden gades anroepen en hulpe ende
troest begheeren. **W**ant dat gebet der oet
moediger mynschen got hoert en oec begeren
te he vervullet. **E**nde den houeridigen my.

sehen den dunct dat sy also groet en also he-
lich syn dat ghemre hulpen behoeue die
wyft got van om en oer gebet blyffe on-
gehoert. **H**ier aff hebn wy een exempel
an den publicaen en an de pharesce die i de
tempel waren gegaen om oer gebet te spre-
ken: want die publicaen syn gebreck bekan-
de en oetmoedelike sprack. **G**ot ontfarme
dy auer my en he wart gehoert en lareech
van gade genade. **M**er die pharesce die om
seluen prysede en hem seluen groet hiele:
he waert versmaet en bleeff ongehoert.
Dat vynde dat een mysche an hem hebn sal
die wil dat got syn gebet hoert dat is dat
he stedich moet wesen in synre gebede en daer
in bliuen sonder verdryet en sonder opholt
totter tyt to dat got syn gebet gehoert heft
en syn begerte veruullet heft: want ten baet
myet guede werke to begynen mer wie daer
vrucht af wil ontfacen die moet daer in bliue
en duren: wat onse here heft gesproken wie
volherdet en blyfft in gueden werken tot
den eynde to die sal selich werde en beholde
bliuen. **S**o wie dan dese vyf punte voer
segt an om hest in synre gebede: die sal des
seker wesen dat got syn gebet sal vhoeren
en hem dat sal geuen daer he om bidt off
een ander dat om nutter off beter is en sal

gen is: en hyt vrn ist dat seker dat he ons ge-
uet daer wy om bidn. **E**nde geuet he ons
des nyet soe sullen wyet kennē dat heet ons
daer om nyet en geuet wat he wal weet
dattet ons nyet nuet en is noch salichliken an
den zielen. **E**nde wert dat he ons nyet en
geue nochtant sollen wy daer in te vreden we-
sen en ons daer in nyet bedrauen en sullen al-
toes setten die wille gades voer onsen wil: wat
he bech weet wat ons nuet is dan wy seluen
doen. **A**ldus hebn wy vyf punten die dat
gebet volkomē en geheelmaken: Nu willen
wy voert sjen woe en wat wy bidden sullen
off wy willen dat got ons gebet hoert ende
doe dat wy begeren. **Een bedudenisse van
den pater noster getagen wt den boe-
ck des heiligen pauws Innocencius**

Onder al den gebede die vanden heiligen
gemaect sijn en bescreuē: soe en is gade
geen gebet behagelyckē noch den mynschen
salichliken dan dat helige **Pater noster**: dat
die soen gades seluer gedicht en ons hefft ge-
late to een ewige testament: **W**ant in den
Pater noster werden geroert al die dinge
daer ons noet vrn is to bidden beide ten lue
en ten zielen: want wyne dat bidden wil-
ent waren he bidt vrn to vercrigen dat
guede off verloest to wesen vanden quaden

Dryerhande guede syn daer wy om bidde sulle
Dat een dat is tytlicke guet als dat wy bidde
sullen om onse noettruyft. **D**at ander is
geestlic guet daer men gade mede sal dyne
Dat derde is ewich guet als dat ewelicken
to gebruiken. **O**m dese dry guede bidn wy int
Pater noster. **w**ant wy bidn om tytlic guet
als wy spreken he ghiff ons huden onse da
ghere broet. **w**y biden oec om geestelic guet
als wy seggen dyn wil geschu inden erden
als in den hemel. **E**nde wy bidn om dat ewi
ge guet als wy seggen dyn ryck moet ons
to come. **v**oert so bidn wy om verloest to
werde van alle quaden. **d**ryerhand genade
syn: dat een is verlede quaet: dat ander is
thegenwoerdich: dat derde is wecomede. **O**m
verloest to werden van desen dregen quaden
bidn wy inden **p**ater noster. **w**ant als wy
spreken vergheff ons onse misdact als wy
onsen schulderen doen: so biden wy om ver
loeffnisse den zunden die wy gedaen hebben
en die syn verlede. **E**nde als wy spreken
verloest ons van quade: dat is van onsen
sunden daer wy in syn. **S**o bidn wy om v
loefinge des quaetz daer wy thegenwoer
dich mede verladen syn. **E**nde als wy seg
gen en leyde ons niet in becaringe: so begere
wy behued en beschermet te werden vande

funden en vā alle quade dat ons to comen
machi wyllen wy dan dat guede vercrigē
en vanden quaden vloest te werde: so laet
ons dan oetmodeliken en myneliken spre-
ken: **Pater noster** qui es in celo sanctifi-
cetui nomē tuū: en seggen aldus vader ons
du bist inden hemel geheiliget werde dyn
name **Dat wste punt vādē pater m**

O dit punte te bet to verstaen so sal
men wete dat god onser alre vader
is: wāt he ons al heuet gescapen en wy
van om als van enen begin comen syn: wāt
got dan onser alre vader is en ons alle ge-
schapen heft hier om sullen wy alle gader
in mynen en in vrede to gader wesen en
broderlicken leuen en mallicanden toe-
hulpen comen en also doen als wy woldē
dat men ons dede: wy sollen oec wesen
sachtmodich en oetmodich en rein vā herte
en vā leuē en ons oeffenen in dogeden
en in gueden werken ¶ Ende wy sullen
oec gades gebaden holden en syn leringe
en also nae gaen als he wen is gegāen en
om bauen al laue mynen en ontsien ¶ So
woert syn naem an ons geheiliget en vā
ons gelaest ^{ende} gecert ¶ Ende so mogen wy
myt recht na om hieten en genoemt wese
kristen want et die nam ons herē en vād is

Ende wy van om geheiten werden kriste
 welken name wy inder dopen ontfange
 Ende wy leuet in houerdien hyr om in
 onkynstheit in harte in nyde die en is gheen
 kynst gadz: Mer he is een kynst des boesen
 geestes: want he den boesen geest na volgt
 en synē wil en wēke doet: Ende also lan
 ge als he in sunden leuet en die nyet betere
 noch late en wil myt rouwe en myt bych
 ten so en hoert om nyet te weten syn vader
 noster to spreke en got an to roepen en syn
 vader te hieten: Ende die nam gades en
 woert nyet in om noch van om geheylt:
 Mer he woert in om en van om geblaffem
 myt en af gedaen want he daer myt
 rechte nyet en sal heiten een kristen mer
 eenkerst en een vyant gades: Aldus heb
 ben wy dan onsen hemelschen vader dat
 syn nam in ons en van ons geheylt en
 gecert werde auermyds dogeden oetmo
 dicheit en guede werken: Ende dat wy
 onder een also broderlicken moten leuen
 dat wy myt rechte syn kynder moete heide
 en wesen: Aldus hebn wy dat 1ste punt
 van den vader noster adueniat regnum

Dat anden punte van den vader noster
 Is dyn rick moet ons to komē. Alie
 desen worden biddē wy dat got myt synre

gracien mous wil comen en in onsen herte
regniren en wonen en ons in desen leue
also in doegeden en in goeden werke holde
dat wy na desen leuen hyer boue in syn rich
moeten come en nyet om daer moeten
regniren en den ewigen vrede moeten
besitten en gebruiken *Amē fiat voluntas tua*

Dat derde punt vande *Pater noster*
Is dat dyn wil geschie inden eerden
als inde hemel. Mit desen woerden bidn
wy dat ons got syn gracie geue en daer
to helpen dat wy gheen dyngē en moete
willen noch begheren to doen noch to hebē
dan he wil en dat he best geheiten en ge
baden. en wy om hyr in erlicken altoes
moeten diene eren dancken en louen als
die engelen en die heiligen doen die by om
syn in de hemel hyr bouen *panē mēm cordia*

Dac vynde punte vanden *Pater noster*
Is dat *Ghyf* ons huden onse degelike
broet: Mit desen woerden bidn wy dat ons
got wil vershyen onse noetrestt en ons
wil geuen also voel van deser eerdeschen
gude dat wy na desen licham mede mogē
leuen en om in vrouden sonder hynder
mogē dienen: dat is thegen den gyrgen
rycken wat die om nyet en wil laten ge
migen dageliken en nyet noetrestt: boue

oer noettreffst gadere sy groten schat en beho-
 mere om dat so mede dat sy gade vgeten en
 gade nyet gedienē en kunne als sy schuldich
 syn to doen. **E**nde wāt sy dat eertsche guet
 verlypēsen so wert em dat ewige guet bena-
 men en dücke ontaegē. **W**eck mede biddē wy
 in desen voerspraken woerdē dat got ons wil
 geue dat geesteliche broet daer onse ziele me-
 de woerde gespsiset. **E**nde die is dat helige
 lichām ons herē daer wy mede werden ge-
 sterctet inder heliger kersten gelouē en got
 licken gespsiset an der ziele also dücke als wyet
 wertelicken ontfangē of die helige misse bu-
 ten doet sundē hoerē des heligen sacramentes
 en broetz des moegen wy also quellicken on-
 beren and' ziele als wy des anderē broetz mo-
 gen onberen nadē lichām: wāt onse here heft
 gesproken. **T**en sy sake dat ghy myn lichām
 etet en myn bloet drincket ghy en sult geen
 leuen in v hebn: voert so bidn wy mytten sel-
 uen woerden dat got ons geue dat broet des
 ewigē leuens als dat wy syns mynentlike
 aensichtes moeten gebruke en na desen leue
 altoes an synre tafelen moete sitten en syn
 goetheit moete bescouwē en ewelicken ge-
 bruken. **A**me. **E**t dimitte nobis debita nra sicut

Dat vifte punt van den **P**ater noster
 is die vergyff ons onse schult en myn

dat als wy onsen schuldeners doent: Indesen
woerde moegen wy merke dat die gene die
genade en vergiffenisse van oeren sunde va
gade willen ontfangen die moten alle haet
en toern die in om syn op oeren euenē myn
sche die om mynsdaen hebben mit woerden
en mit werken too groet too swaer too ma
nichuoldich sy syn volkomelike vergeue en
nimmermeer wrake daer af to doen noch be
geren sal he syn pater noster to synre salic
heit spreken en wil he dat om god syn sin
de vergeue: Want onse he heft seluen gespra
ken vergeuet en v sal vergeue werden en
ist dat ghy uren broeder van uren herten
niet en vergeuet dat he teghen v mynsdaen
heuet soe en sal myn hemelsche vader oock
v sunden niet vergeuen die ghy tegen om
hebt mynsdaen *Et nemo inducis in temptationem*

Dat seste punt van den pater noster is dit *nem*
Ende in leyde ons niet in becoringe. *Alie*
dese woerden bidden wy gode dat he ons be
huede en beschermē van der becoringe ende
ons verlene syn gracy en wysheit en ons
cracht en macht geue die quade becoringe
des vyantz weder te staen. *Alie* Ende dat wy
syn schalke beheimde stricke mogen ontgaen
en daer niet mede mogen werden getagen
en geuangen: want wy sonder die hulpe va

gade die manichuoldige becaringe des vyantz
 niet en kunne van ons verdruen noch by
 ons seluen vederstaen **Sed libera nos a malo**

Dat seuende punt van den pater noster
 is dit: **A**llen verlose ons van quaden:
 Alit desen woerden lidden wy gade dat he
 ons verlose van allen quaden saken die ons
 trecken mogen to den sunden want dat
 meeste quaet dat enen mynschen to come
 mach is dit dat he waltet in hoeftsunden
 want mit den sunden wert een mynsche
 gescheiden van gade en van allen synen vri
 den **E**nde oeck lidden wy mit desen woer
 dat ons got verlose vter quaetheit vter
 armoeden en vt den lyden en vter ellende
 deser werlt **E**nde he ons oeck helpe en be
 scherme van der nyen der hellen en na desen
 leuen ons to om hael en brenge to den ewi
 gen leuen **Amen**

Want wy dan sonder die gracy gades ge
 ne gude werken mogen beginnen noch
 doen noch tot den eynden volbrengen **E**nde wy
 die gracy gades nyet en kunnen gecrigen wy
 en moten ons daer en thegen saeten en berey
 den en gade an roepen en bidden dat he ons syn
 gracy wil geuen en verlene: want ons here onse
 heft verleent en geleert in den pater noster
 woe wy om sullen bidden: **H**ier om laet ons
 myt rechten rouwen en myt waerre biecht

ons bereiden t'egen die gracy gades en mit
den vader noster om bidden dat he ons syn
gracy wil verlene dat wy om in allen dyn-
gen altoes moten nymen en dyenen ende
syn eer altoes moten sueken en begeren
en meertrike altoes vrede in onsen herte
moten hebben. Ende na desen leuen by om
moten comen in syn rieke en myt om ge-
bruken den ewigen vrede. Amen

Geliker wys dat die ziele en die geest
des mynschen vnr crachten geuet de
licham. Also geuet oech die geest gades dat
is die heilige geest myt gracen der zielen
vnr gotliker doegeden en crachten. Ten
ersten so geest he des mynschen geest ende
der sielen en den licham schone varwe ende
schoenheit: wat wāner dat wt den licham
is die geest so ist bleech swart en oech mede
ongedaen. Aldus is die siel des mynschen
daer die geest en die gracy gades nyet in
en is sonder verwe en sonder gude werken
en is doet voer den ansicht gades. Ende hi
om wāner wy auermydes den sunden die
gracy gades hebben verlaren. So sullen
wy spreken bycht en gade anroepen en bidn
dat he ons syn gracy geue weder op dat wy
geestelic weder leuedich moegen werden
en doen dat om behaget: wat gelicker wys

als een belde dat ontvaivet is en weder
 schoen van nyen geberwet wort: also wort
 oech die ziel verniet en weder schoen ge-
 maect mytter gracen gades. **E**nde hi
 om sprack dauid desse woerde to gade ende
 seyde: he seynde dynen geest van bauen to
 ons hier neder. Ende so sal dat angesicht
 der eerden dat is die ziele en dat leuen des
 mynschen dat van der eerden gemaect is
 weder verniet werden. **T**en anderē mael
 so gysst des mynschen geest en die ziel den
 licham die wyel dat sy daer in is hette ende
 warm: want wanner die ziel wt den lich-
 am scheidt so woert dat licham colt. **A**ldus
 gysst oech die helige geest warnde der ziele
 en gotlike myne myt synre gracyen ende
 tegenwoerdicheit: Als sunte paulus be-
 screuen heft: want he sprekt en seyget
 aldus die caritas dat is die gotlike myne die
 is gestort in onse herte auermides den he-
 ligen geest die ons gegeuen is. **E**nde hi om
 is die helige geest gehieten en genoemt een
 vur: want geliker wys als dat vur lych-
 tet en warnde geuet daer et by is ende
 op schynt. **A**lso geuet die gracy des heli-
 gen geests enen mynschen kennisse en waer-
 heit en maect oen vurich en warm van
 caritate en van gotliken mynnen die te
 voeren was vercolt van den senyn d'sunde

Ten derden mael so geest die ziel des myn-
schen geest den licham cracht en macht
werck to doen: want wannere die geest va
den licham is so en mach dat licham geen
rehande werke doen nich hande noch voe
te noch geenrehande werck noch lede
roeren. **A**ldus is oeck een mynsche am-
mechtich omgaede goetlike werke to doen
sonder hulpe en genade des heiligen geest:
want die heilige geest brenget enen myn-
schen daer to dat he gude werke begynt
en hilpet se om doen en ten eynde bren-
gen en daer om en sal nyemant om sel-
uen to scriyuen die gude werke die he doet
noch om daer in verheffen: **M**er he soet
modeliken gade dancken en louen dat he
om die synne die cracht en die macht heft
verleent dy dienen en guede werke te doen
Ten vierden mael so geest die ziel en des
mynschen geest enen mynschen die cracht
en die macht te gaen en te staen: want
een licham daer die ziel wt is valt neder
en en kan om nyet gerozen. **A**ldus geuet
oeck die heilige geest myt synre gracen
enen mynschen macht te gaen van der
eenre doegede to der anderen en geuet
om cracht staende to bliuen inden doege-
den en myt verduldicheit alle hyden en
verdrijet dat om to comt guedertierlike

to liden en den boesen geest te wederstaen
en den van om to verdriuen myt synre
quader betaringe. **G**ot moet ons syn
gracij geuen op dat wy om dienē moete
in caritaten en in doegeden also leuen dat
wy syn hulde moeten verdienen ende
comen to den ewigē leuē. **Plmē vā dē heilige geest**

Mittam vobis ap̄re spū bitat Johāns
calo 18. **D**ese woerde heft sinte
Johan bescreuen welke woerde onse here
Ihesus xpūs sprack to synen hungeren doe
he solde van hem scheiden en om syn myn-
schelicke natuer ontrecken: wāt sy daer
om bedroift waerē en nyet en wisten
wat se solden doen als he van om verschei-
den en troesten sy myt desen woerden
op dat sy nyet en solden valle in mistroest
En gelaeffden hem als he op gevarē wer-
to hemel en om syn mynschelicke forme
ontagen waert dat he om synen geest soel
de seynden to enen troest: en dat syn geest
by om en in om solde wesen en altoes bli-
uen to den eynde to van oeren leuen en
solde om lezen en brenghen to bekenne-
se der rechten waerheit: want desse woer-
sende woerde in lattyn synt aldus te ver-
staen in duetsche. **I**ch sal v seynden van
mynen vader den geest den waerheit

En recht of onse he seggen wolde Ich by
die gotlike waerheit die nyet lyegen en
wil noch en mach: Ich sal v seynde myne
geest der waerheit die sal v leren die waer
heit va alle dynge **va dreyerhande waerheit**

Hier is te weten dat die waerheit is
dreyerhande **C** Die een waerheit is
gehueten die waerheit der leringe dese
waerheit verluchtet herte en synne: Al
so dat die mynsche weet die dynge die
den gelouen to behoren en wat he gelo
uen sal en woe he na den gelouen leue
sal **C** Dese waerheit vint men in den
gotliken boeken bescreue want men daer
in vint die gebade die ons got heuet
gegeuen die wy ale schuldich syn to we
ten en to holden en daer na to leuen
Toe bekennisse der waerheit en conne
wy nyet comen sonder die gracy en
genade des heligen geestes: **want** die
belige geest heuet die hilige scrystuier
gedicht en den willen gades daer inue
geroet welken wille gades he alleen
kent en weet en nyemant volkomelich
bekenen en kan he en is verlucht myt
ter gracen des heligen geestes **C** Ende
nyemant en mach comen to den grun
de der verstandnisse en totten smake

die die helige geest ons leert

den sueticheit die verborghen is in den
heligen scrifft he en sy mynner gracen
des heligen geestes verlucht. **D**it beke
de wael die helige leerre sunte Gre
gorius do he seyde en desse woerde sprach:
die tonge des leres en des predikers ar
beit verwendelick om myet ten sy dat die
helige geest inwendelick myt synre gra
cen verlucht en wart van den sunden
bekuert. **E**n aldus hebn wy van der ier
sten waerheit die gehieten is die waer
heit der leringe. **D**ie ander waerheit
is gehieten die waerheit des leuens dese
waerheit verlucht dat herte des myn
schen en geuet om to kenne woe he got
like leren sal en brenct den mynschen
daer to dat he got mynne bauen al en
synen euenen kersten gelick om seluen.
en dat he om seluen oeffent in peniten
cien in doegeden en in guede werken
Otter waerheit des gotliken leuens en
kanne wy myet komen sonder die gra
cy des heligen geestes: want he ons holt
totten gueden werken der wy by ons
seluen gene macht en heben to doen wat
wy altoes van der mynscheit to den
sunden geneyget sint. **W**ant onse he
heft seluen gesproken: die geest ghyfft

dat leuen en dat licham en laet enē
mynschen myet **A**ldus hebben wy
vander ander waerheit **D**ie derde
waerheit is gehieten die waerheit
der gerechticheit: dese waerheit wert
in ons geopenbaert mitter gracen des
heligen geestes **A**ls wy dencken woe
got gericht heeft auer die sunderen die
also verhart waerē in oeren sunden
dat sy om myet bekennē enwolden:
want he **G**odama en **G**omorra liet
versinken phara en syn volc in dat
meer het verdrincke **A**ls wy dit dē
ken dat got die sunden ten ionxten
dage van om sal wisen en seggen **S**aet
ghy vermalediden in dat ewige vier:
ende to den gueden sal he seggen **C**o
met ghy gebenediden in dat ryck myns
vaders: wanneer ons dusdanige gedach
ten in vallen so roert ons die heligen
geest en so seint he op onse herte een
van synre gauen die gehieten is die
gawe en die geest des anrtz en der
vresen gades: welke anrt ons dar to
brenge dat wy die sunden laten sullen
en schoutwen en vlyen en betere ons
om die doegede die wy hebn voer die
syne daer die sunden mede gewrake

sullen werden en voegē ons to den
 doegeden en pynen ons daer in to bli
 uen totter doet to op dat wy der ewi
 ger pynen moegen ontgaen dat die
 funden mede gequellēt sal werden in
 der hellen : En dat wy na desen leue
 comen moegen totter vrouden die die
 vrynde gades hebn inden ewigen leue
Aldus hebn wy van dynen waerhei
 den die die helige geest enen mynsche
 leert waer om he wael hieten mach
 die geest der waerheit : Voert al ist
 dat sake dat die helige geest geuet to
 to hemmen die waerheit van alle dyn
 gen : doch so geuet he enen mynschen
 te kenen sonderlinge dat in der werlt
 gene waerheit en is **Want** die he
 lige leerre hylarius sprict en seyd al
 dus die rechte waerheit en heuet in om
 gene logen noch gene onsekerheit **Maen**
 al dat in der werlt is en dat der werlt
 to behoert is vol logen en vol onseker
 heiden en vol onachticheden **Vanden dat**
Die werlt al vol loegen is
Die werlt al vol logen is mogen
 wy proeuen by reden : want logen is
 als men myt den monde spræct en myt
 den herten myt en meyt **Ende** als mē

myt woerden enen andere duet waers
meynde en myt den herten om meye
to bedriegen. **Aldus** werde oech dwa
se mynschen bedrogen vander werlt
Want die werlt louet enen mynsche
mytter ruycheit dat he gesaet sal wer
den als he wel guedes heft vergadert
mer dat is loegene: want een myn
sche van eertschengude nūmer ver
saedet en woert: want soe he des eert
schengudes meer heft soe he des meer
begeert te hebn en nūmer meer en kā
he daer mede veruullet geworden:
Oeck soe lauuet enen mynschen mytter
weelden des lichames dat he daer sue
ticheit sal af ontsaen: **Dat** is oeck een
logen: want die weelden wo groet dat
sy syn sy verderuen dat lichām eens
mynschen en maket sweck: **En** in den
oren des dodes soe werden sy in groter
bitterheit verwandelt: want wo een
mynsche soberlyker leuet en in meer
penitencien wo syn doet sachte en
beter is. en wo he syn lichām seckenre
en starcker en vetter holt wo syn doet
swaerre en bittere is: **Voert** soe lauuet
die werlt enen mynschen mytter eren
van der werlt moegenheit en hogen

staet dat is oech logen: Want dauid
sprict aldus en seget **G**ot heuet die
bene verre en wyde gewoerpe de ge-
nen die den mynschen behagen sy syn
geschynit wat got heft sy versmaet:
wat wo een mynsche hoger is in der
werlt wo he mynre is voer gade: **A**l-
dus hebn wy dattet al logen is daer
die werlt mede om giet **Vā onsekerh**

Oert **al der dinge die in d' werlt syn**
soe en is gheen sekerheit in der
werlt wat alle dingen die in der tijt
syn die syn onstedich en wandelbaer.
en een mynsche en kan voerwaer niet
geweten weer he beholden of verlaere
sal bliuen: Want **E**ccliaestes seget dat
een mynsche nyet en weet verwaer
weer he werdich is van gade genyt
of gehaet te wesen want vele myn-
schen syn in om seluen goet en gevedich
tich holden en guede werken schynen
to doen van buten voer den ogen der
mynschen die gade nochtant nyet
behagelicke en syn auermysds van i-
ual der houerdren en van ydelre ere
daer oer herte to genyget is: **W**ant
wie dat leuet in penitencien en in
guede werken van vasten en vā be //

dinge en dat niet^{en} doen van goetlike myne
en om dat ewige leuen to vercrigen mer
om lof en om eer en om vordel en om bate
van der werlt to hebn die en behaget
gade niet. **E**n die en sal van gade geen
loen ontfaen: Mer syn loen is alsullie lof
en prijs als om van den mynschen gege
uen woert en anders niet: **O**eck mede
soe en is geen sekerheit noch stedicheit
in der werlt. wat die hude is rick die
vert ducwil daer na arm. **E**n die arm is

wert weder ryck. **E**n die huden is ge
sont morgen is he zveck. en die hude le
uet morgē is he doet: Want dan alle
dinge aldus wandelbar syn inder tijt

Hier om mach sinte hylarius waell
seggen dat in der werlt geen waerheit
noch sekerheit en is. **V**an dat in d'werlt

Dert soe geen volmaechtheit en is
en is inder werlt geen volmacht
heit want allet^{dat} inder tijt is is gebrech
lic en wert van yet to niet: **E**n luttel
mynschen syn die van volmachtheiden
comen en vallen in onvolmaechtheide
Hier af hebn wy een ersempel in her
danielis bucke wat daer staet gescreue
dat nabugodonosor die conynck van ba
bilonien op een tijt voer om sacy stien

in enen droem een belde dat gemaect was
vā manigerhande materien: want dat
hoeft van den belde was vā golde. **D**ie
boerste die arme en die hande waeren vā
silueren: En die lenden ware vā metalen
die schinkel en die bene waere yserē ende
dat eendel van dē voeten was vā yseren
en dat ander deel was vā eerden en int
leste quam een steen vallen op dat belde
en braket altoemael ontwe soe dat daer
nyet af en bleef. **A**ldus vergeet die werlt
en alle dynck dat den werlt to behoert
en werde vā yet to nyet. En vele myn
schen syn die een gotlick leuen annemen
dat den golde gelyck is en quaden en an
ger werde en alsoe vergaen duegeden en
gueden werken dat sy ten lesten alsoe
quaet werden dat se nergent to en doegen
wat dan alle dyngen berde in wercliken
dyngen en in geesteliken dyngen staet. aldus
vergaen en toe nyet comen so en is inder
werlt geen volmaectheit. En hyr om soe
wie volmaect wil werde en bliue die
syn om mytten werlt nyet gemeyns
to hebn en volge na den meester xpm
die een meester is van volmaectheiden
en doen als he ons heft geleert. Want
he ons dese woerde heft gesproken. wiltu

volmaect wesen soe vercoep al dattu
heuest en ghyf den armen lude en vol
ge my na. **A**ldus hebby wy dan woe
die helige geest een leerre is vā alle waer
heden. **E**n daer om mach he wal her
ten een geest der waerheit als voer
gesproken is.

Want men vraegen moecht wo dat
men verstaen en kenne moecht die to
comst des heligen geest: hye om ist te
weten dat die tocomst des helige geest
is twyer hande. **I**n wylen comt he sye
lic by wylen comt he onsyenlic. **O**nsie
lic comt he to enen mynschen wanneer
dat herte eynd mynschen hastelic en
onuersienlic wert verwandelt en be
lyert vā sunden. **E**n een mynsche om
bekyert vā der werlt en begyft al
ydelheit en genuchte syne lichames.
En auerdenet myt myne en myt
genuchten die pyne en den doet ons
heren. **E**n neemt an om en leuen vā
penitencien en denct dat hy steruen
moet en he niet en weet wo of waer
vre of tijt. **T**en anderen mael comt
die helige geest apenbaerliken en syen
liken. en die is als he enen syn tegen
waerdichheit toent in apenbaer teyke

van buten. aldus comt he m vijn man-
 en. **I**erstweerff m eenre gelickenisse der
 duuen. **A**ldus quam he to onsen herē
 do he gedoept wart m der Jordanen waer
 om toent die helige geest tegenwoordicheit
 m gelyckenisse eenre duue. **W**ant die du-
 ue heft dry marckelike dinge an oer. **D**at
 een is dat sy sucht voer oeren sandt. **D**at
 ander is dat sy geen galle en heft. **D**at
 derde is dat sy woent m gaten der stene.
Aldus wandelt die helige geest die vroude
 en die bliscap der werlt m suchte en m
 carmen. **E**n brenget enen mynsche daer
 to dat he stedelike sucht en rouwe heft
 vm syn swinde. **D**ie helige geest wandelt
 oech die galle en die bitterheit des toerns
 en die wreethheit m sueticheit. **W**ant he
 den mynschen daer to brenget dat he sue-
 te guedertieren woerde spreect en quaet-
 heit myt doegeden weder staet en dat
 he also sachtmodich vā herte woert dat
 he alle quaetheit myt gueden loent. **O**ech
 mede brenget die helige geest enen daer
 to dat he myt synē herte m die gaten en
 m die woende ons herē wont en stedeli-
 ken daer op dencken. **E**n onse herē dancket
 en lauuet vā der mynen die he ons heft
 bewesen. **I**nden dat he om onsen wille

mynsche is geworden en den sweren
bytteren doet geleden heft: **Aldus** hebben
wy waer om die helige geest syn tegen
wordicheit toent en openbaert in enen
schyn en in enre gelickenysse eenre du
uen. **Ten** anderen mael toent die helige
geest syn tegenwordicheit in gelickenysse
eenre wolken wat die wolke stryge e chym
me en stryget op van der eerden en sue
uet tusschen den hemel en der eerden
En so coelt die wolke en myret die heite
va der sonne en se geuez oech tegen. **All**
dus so wart dat herte en spel eens my
schen va der gracen des helige geest op
getagen va der mynen des eertsche gu
des. **Oech** mede vergaet die herte den
onkyscheit in den mynsche in der vleys
liken myne en maket dat herte vuchtich
en begietet natten regen den tranen en des
rechten rouwen. **Aldus** hebby wy woe
die helige geest om bewillen toent en heft
getoent in gelickenysse eenre wolken: **Ten**
derden mael toent om die helige geest in
gelickenysse eens adams. **Aldus** wart
in den jongeren ons here gegene op de
paesch dach doe om onse he den heligen
geest in blys: en sprach desse woerde:
Ontfanct in v den heligen geest en wen

ghy vergeuet oec sūde de sullen sy ver-
 genen werden: die adam heft vnr pūte
 m om dat een is lichheit: dat ander is
 waermheit: dat derde is sachticheit: dat
 vierde is dat een mynsche sonder adam
 myet leuen en mach. **Aldus** maect die
 helige geest enen mynschen daer he m
 is dat he myt sijnē gauen licht en wer-
 dich maect tot allen gueden werken: he
 verdriuet oec die colde den traetheit en
 maect den mynschen warm m godliken
 mynen. **He** maect oec den mynschen
 sachtmoedich en verduldich m allen lij-
 den: en helt enen mynschen m godliken
 leuen: wat geliker wijs als die adem en
 die mynsche sonder adem tocht myet le-
 uen en kan een vre lande naden licham:
 Mer als om die adem tocht wert bena-
 men alreant stechet he en steerft: **Aldus**
 en mach een mynsche sonder die gra-
 cy des helige geestes geen geestelike wen-
 ken doen daer he mede mach comē to
 den ewigen leuen mer he is voer gade
 doet en sijn leue en sijn werken sijn ga-
 de onbequeem en ongeneem. **Ten** vierde
 mael toent om die helige geest sijn tege-
 woerdicheit m vurigen tongen en m
 dudanige schijn quam he op den pynster

dach totten apostolen en totten hungere
En die helige geest gaff den apostolen
daer mede te verstaen dat he een meester
wesen solde van oeren tungen: **E**n dat
he se daer to brenge solde dat sy vurige
woerde spreken solden: en mytten woer-
den dat vurn der gelouen en der gotli-
ken mynen in den herten der ongelou-
ger lude solde stoerten. **E**n dat sy oech
daer mede solden verstaen en weten dat
die woerde die sy daer voert brachte alle
tungen en tael daer in te verstaen waer-
en nyet en spraken van om selue: mer
van den gracen des heligen geestes en
dat sy die bekieringe van den volke om
nyet to scriuen en solden: mer gode va
hemelryck. **D**aer aff loff en eer geuen
die om die gracy had verleent dat sy alle
talen die inder werlt syn verstonde en
spreken konden. **A**ldus hebn wy van
trwyerhande to comst des helige geestes

Nu **V**a de gaue en die wercke des helige
willen wy voert syen van den geestes
gaue die die helige geest geeft en vade
werken die he in den mynschen werket
daer he in comt. **O**m dese gaue en wer-
ken te verstaen en te kennen sullen wy
weten dat die boese geest geeft myt

syne hoeft sunden enen mynsche anwicht
 en trecket vaden gode en brenget om
 totter ewiger verdoemissen: en die he-
 lige geest wederstaet en verdrift die su-
 den myt seuen doegeden en gauen: en
 bregden weder to gade. **D**ie doetliken
 sunden daer die boese geest enen mynsche
 mede treet vā gade dat syn dese: houer-
 dye: taern: nydich: tracht: **B**yrlicheit:
 Sullich: en onkayfheit: verstentemisse:
 raet: starch: guedertierenheit: wetheit:
 en anet: **M**yt desen seue gauen weder-
 staet enich mynsche die seue hoeft sude:
 als hije nae getoent sal werde: en brenge
 enen mynschen to seuen doegede dat syn
 dese: **A**rm te wesen vā geest: **S**achtmoe-
 dich: **S**erene: honger na gerechticheit:
 ontfarmherticheit: reynich: des herten:
 vrede en psecrucy te liden. **D**ie seuen
 salicheiden syn dese: **D**at rijk der heme-
 len besittinge: dat rijk der eerden: der
 leuender troest saecht: ontfarmherticheit:
 gade ante schouwen: en een kint gads
 te wesen en verblijt en verhoget te werde

Die **Van der houerdie en wat daer afcomt**
 irste hoeft sunden die heit houerdy
 En is een moder van acht quader doch-
 teren en sunden wat van houerdynen so

comt ydelglozy ongehoersamheit geny
sichheit berouynge scheldinge oncoendrach
tichheit eenwillicheit en vindinge den my
er vonde: **H**ouerdye is een opdraginge
van herte die enen mynschen daer to bre
get dat he gods vergijt en die cranchen
syns selues myet en bekenet. **E**n dat he
die ghene haet en benyt die bauen om sy
En dat die ghene versmaet die onder
om syn. **W**t desen houerdyeen comt en
spruyt ydel glorie: en dese ydel glory bre
get enen mynschen daer to dat he guede
werken doet om loff en prys van der
werlt en myet om dat ewige loen van
gade to vercrygen. **E**n dese ydel glory
is gelick enen schem: wat die schem schijnt
wat te wesen en en is altemael myet
Want als dat weerck des gebedes is ge
leden so is die bate des loens mede en wech
Oeck is ydel gelory gelic den stubbe: wat
wat men seyt in dat stubbe dat ver
lyest men: Aldus verlyest oeck een my
sche syn guede werke die he duet om loff
en om prys vander werlt: **T**en andere
mael so comt wt houerdye ongehoersam
heit: die ongehoersamheit is vylder hande
: Die een hoert gade to: Die ander hoert
onsen alderen to: Die derde hoert den

perlaten to **¶** Die vyerde hoert onsen eue
mynschen to **¶** Want dese vye syn wy
schuldich onderdanich te syn en gehoersa
mych **¶** Ten irsten gade bauen al en syn
gebade to halden **¶** Ten anderen mael on
sen alderen **¶** Ten derden mael den perlate
¶ Ten vyreden mael onsen eue mynschen
als he ons guet en duegeden leert: **Wat**
men en is uymant schuldich gehorsam
te wesen in sunden en in quaetheiden:
Wie dan versmaet die gebade gades en
synre olderen en synre perlaten en die
guede leringe syns euen mynschen die
is ongehoersamich en dat come va hou
dyn: **Want** houerdy laet oer duncken
dat sy die beeste is en die werdichste
van eren en die wyssten van consten en
van leren **¶** En daer om versmaet een recht
houerdich mynsche die gebade des ouersten
en die leringe der wysen en der vroeder
¶ Ten anderen mael comt wt houerdien
beroninge **¶** Sester hande dinge syn daer
om die houerdigen mynschen in plegen
to beroemen **¶** Dat ierste is rycheit **¶** Dat
ander is mogentheit **¶** Dat derde is wyssh
en conste **¶** Dat vierde is starcheit ons
lichams **¶** Dat vyfte is scoenheit **¶** Dat
seste is ydelheit **¶** En want beroeninge

nyet en is dan een woert dat daer henen
vert: en als een wynt die daer henen
weydet: en een gerucht hefft en daer mede
en wech veert. **A**hier om sal om een guet
kersten mynsche hoeden voer beroeynge
en bewysen gade al oer en lof to: en wesen
oetmoedich so sullen sy gracy en genade
ontfangen van gade en gemynt en ge
eert werden van allen gueden luden. **T**en
vyrden mael comt wt houerdien geue
sicheit en is wanneer een mynsche guet
en helich va buten schijnt en van bynnē
quaet en loes. **D**usdanich synt die gene
die gien in grauwe hoyken in langen cle
deren en voel gebede schynne to spreke
en langhe op oeren knyen sytten in den
kerken en die lude vergaen en leren en
oeck almyssen geuen en vasten en daer
by leuen in hate en in nyde. **E**n loff
en prys in oeren gueden werken sue
ken en begeren. **E**n als sy comen by
on seluen off by oeren pyen so toenen
sy dat in om is en leuen onkuysslich sy
drincke droncken en doen manigerha
de quaetheit die quaet to seggen synt:
deser genre sicheit comt wt houerdie
Als een mynsche gade nyet en kennet
noch ontsydet. **T**en vyfften mael comt

wt houerdyen schelden vloeken ende
kyuen want alz die wise Solomon seget
dat onder den houerdygen mynschen is
altoes schelden en kyuen. **T**en sesten
mael comet wt houerdyen eenwillicheit
want een houerdych mynsche wil altoes
synen will doen en gedaen hebn. **E**n
nyemans raet doen noch hoeren: want
om dat syn altoes et beest dunct wesen
weert guet off quaet is. **T**en seuen
de mael comet wt houerdyen oneendrach
ticheit liegen runen en achter spraech
want wie dat houerdych is die seet om
altoes voert en duet ander luden tich
ter waer he mach: myt woerden ende
myt wercken. **T**en achten mael
comet wt houerdyen vylichheit der
nyer vonde en nyer leringe van
vele vragen vremder en onderwynden
van gotliken dyngen daer een mynschen
hem nyet mede bekomen en sal: Wat
Salmon die wise man spract en seget
aldus: du en salt dy nyet onderwynde
te vraegen na dyngen die dy to hoege syn:
noch du en salt nyet antwerden noch be
sueken die dyngen die dy to sterck syn
Mer du salt altoes dencken op die dyn
gen die god gebaden heft en daer nae
leuen. **E**nde du en salt dy nyet be

kūneren myt vele dyngē die god gemaect
heuet. Aldus hebben wy dese achte doch-
teren voer genoemt die comen wt hou-
dyen. **N**er alle andere doetlike zunde
die hijr na bescreuen staen: Want hou-
dye een wortel is en begijn van alre
quaetheit: dese sunde en die quade geest
der houerdynen waert wederstaen ende
verdrenē myt der doget der oetmodicheit
en mytten gauen des heiligen geestes
die gehieten is die geest en die gawe des
anrtz en der vrese gades. **W**ant gelic
berwys als die is een begijn en een wo-
ertel alre quaetheit: also is die vrese
gades een begijn van godliker wysht
en van allen doegden: Want wie dan
gade ontsiet die holt syn gebade en
scouwet die dyngen en die sunden
die tegen got syn en daer hem god
om van on mocht wysen ter hellen
en der ewiger pynen: Als he lucifier
ende Adam gedaen had om oer hou-
dy en tegaen en om den anrt des
geestes te vercrigen bidden wy inde
Vater noster: **L**ed libera nos a malo
Verlose ons vader van quaden: off
wy seggen wolden verlose ons van
den geest der houerdynen die een saech
en een begijn is van alle quaetheiden

Ende ghijff ons die gaue en den geest
des anxts ende der vresen en die ducht
der oetmodicheit van heite: op dat wy
auermeyds dynre vresen die sunde moe-
ten schouwen: en auermeyds guede oet-
moedigen werken begynen ende eynde:
en auermeyds armoede des geestes al ver-
genclike dynen moeten versmaen: en
dat wy dat ewige guet moeten verdie-
nen ende crygen die salicheit des rycks
der hemelen dar Adam en lucifer wt
geworpen woerden om der houer-
dynen wil. **A**ldus hebn wy nu wo-
men myt houerdynen van gade woert
versmaet en to der pynen der hellen
woert gewyest. **E**nde dat me mit
den anxt en der vresen gades die sun-
den scouwet en oetmodich vnde arm
van herten wort onde dat ewige
ryck vercriget. **Van toern**

Die ander hoeft sunden is gehie-
ten toern en is felheit van her-
ten die enen mynschen daer to
brenget dat he synen euen kersten
hatet en dar na staet syn archste to
doen an liue en an guede en an ere
en war an he mach: wt den toerne
comen vele sunden en vele quaethei-
den: want dar aff comt schelden op

den dinge des herten smelicke woerde.
die quade ede verhten roepen. verza-
demisse lelic anspren onwerdelick ge-
laet. mort roeff dieuery. verwoet-
heit raserij. onredelicheit en onuer-
stendellheit. **D**ie quade geest des toe-
rns wort verdreuen mytter gauen
en mytten geest der guedertierheit
en die doeget der sachtmodicheit.
Om dese gauen te vercrigen bidde
wy int pater noster: En leide ons niet
in becoringe: Recht off wy seggen wol-
den vader van hemelrijck ghyff ons
den geest der guedertierenheit en die
doeget der sachtmodicheit. **O**p dat
wy mytter gauen der gudertierenh^t
moegen verwynne en van ons ver-
dreuen den geest des toerns: en dat
wy gueden herten moegen vergeue
die quaetheit die ons gedaen is

Ende geen wrake daer aff en beger-
en noch en moeten doen: **A**lser dat wy
quaet myt guede lonen moeten. op
dat wy salich moeten werden ende
besitten dat lant der leuendiger dat
den zachtmoedigen en den guderti-
erenen is gegeuen **Van nydicheit**

Die derde hoeftsunde is gehiete
nydicheit. **E**n is een funde

die enen mynschen daer to brenghet
dat he synen euenmynschen nyet en
gan: en sonder droeffenisse nyet syn
en mach dat om guet geschnet. **W**t
deser nydicheit comt haet blutscap
van ongeluck en droeffenisse van gelu-
ck eens anders ruiminghe achtersprache
en vyfinge quader dyngen tegens ene
anderen. **D**ese geest der nydicheit
die wert wederstaen ende verdre-
uen mytten geest en mytter gauen de
kennisse en der wetenheit. **E**nde myt
eenre dueget die geheten is screyen
daer men mede kryget die salicheit des
geestes troest: daer onse he aff sprickt
ende seget: **S**elich syn die gene die screy //
en want se sullen getroest werden: om
dese gauie der wetenheit bidden wy inde
Pater noster als wy spreken. **V**ader
van hemelryck vergiff ons onse mys-
daet als wy den genen doen die tegen
ons misdaden hebben recht of wy seg //
gen wolden. **V**ader giff ons die gauie
der wetenheit en die doeget des screiens
op dat wy mytten geest der wetenheit
ende der kennisse ons selues en onser
misdaden die wy misdaden hebben alsoe-
moeten bekenne en mytter doeget des
screyens nyet alleen ons selues ende

onſe miſdaet moeten bewene. **N**er
oet aident lude miſdaet moeten be
ſcreven. **E**nde dat wy aldus den ge
eſt des zijck die ons daer to brenget
dat wy ons in anderen mynſchen
gebreck en liden verbliden quijt moe
ten werden. **E**nde alſo onſe en and
en mynſchen gebreck moeten beſcrey
en dat wy van dy getroeft moeten
worden hiir in der tijt myt dynre
gracien ende na deſe leuen dat ewi
ge leuen. **Vander gyrricheit**

Die vyfte hoefftſunden is gehie
ten giericheit deſe ſunde brenget
enen mynſchen daer toe dat he dat eert
ſche guet verkieſet voer dat ewige
guet. **E**nde hem daer alſo mede be
kūmert dat he op god noch op dat e
wige guet nyet en acht noch nyet
en kan gedencken. **W**t deſer gij
rheit comet vele quader ſunden;
Want daer wt comt: Woker voer
coep: quade mate: quae gewynchte on
treckeminge: dieſſtal moert verrade
nyſſe: loygen valſche getuych meyne
de: dobbelen quade ſpele. **D**eſe ſun
de der gyrricheit wort verdreuen
myt eenre gauen des heiligen geeſtes
die gehieten is die gawe des raefſt

End myt eenre ducht die gehieten is
ontfarmherticheit. **D**ese gawe des
raest te vercrigen bidden wy den
Vater noster als wy seggen dyn
wil geschijne in den hemel als in der
eerden. **R**echt of wy seggen wolden
vader ghijf ons den geest of die ga
we des raest op dat wy dynen raet
moeten doen. **W**ant du ons gera
den heuest dat eertse guet to ver
smaden ende dat ewige guet te ver
crigen dat wy na dynen rade also
moeten leuen en die doget der ont
farmherticheit also moeten mynen
en wy also ons auer onse euen herste
moeten ontfarmen dat wy verloest
moeten werden van den quade geest
en van den sunden der ghyrichheit:
en wert moete werden van dy ge
nade te vercrigen en ontfarmher
ticheit. **W**ant du selue heuest ge
spraken: Selich syn die gene die ont
farmhertich syn want sy sullen ont
farmherticheit vynden. *Sermotiegen*

Aculus est camelus pertransire iherusalem
forame acus q̃ duxit eum auarum
intus in regnum dei. **D**ese woerde
heft sunte **M**arcus bescreuen in
den tienden capittel en syn aldus

te seggen in duetsche. **A**ls onse here
sprach tot synen jongeren ende sey
de lichter is een camele te gaen doer
eenre naulden oge dan enen rijcke
vrecken mynschen te gaen in dat
ryck der hemelen. **W**ant die gene
die ryck ende vreck syn gijrich en
sonder ontfarmherticheit nyet en ko
nen gekomen int ryck der hemele
By en moet ierst die last ende die bov
den der rijcheit af leggen: hijr om is
te weten datter dyngen syn die ons
raden en toenen dat wy gijrichheit
sullen schouwen en vlijen. **D**at ier
ste is dat ons gijrichheit leert schouwe:
dat is die natuer want die natuer
heeft die eerde gemaect die nederste
onder allen creaturen. **E**nde alle
creaturen treden die eerden onder die
voete tot enen teken dat die mynso
hen bauen al ander creatueren verhe
uen is van gade: die eerde van allen
verghenlickken dyngē die van der
eerden comen versmaen sal. **E**nde
syn hoeft oprichten sal to den hemel
ende begeren des guetz te gebruiken
dat nimmermeer eynde en sal hebn.
Aldus dede sinre pauwel wat va
om staet aldus bescreuen dat he

dese woerde sprach en seyde. **A**lle
 dynge die vergenclic syn heb ich ver
 smaet gelijc stinckende dreck de me
 onder die voeten trijdt. **A**ldus dede
 oech die iongeren ons heren mit begyn
 der kerstenre gelooue: wat sy ver
 cofften huys erue en al dat sy ter we
 rlt eygens hadde van eertschen gu
 de ende dat golt en dat siluer dat
 sy daer af namen dat brachten sy tot
 ten apostelen. **E**nde leident neder
 op die erde voer oer voete in een tey
 hen en in eenre bewysinge dat sy
 dat guet van eertrijken auer gheue
 hadden: en dat versmade en voer nyet
 hielden gelijc der eerde die men onder
 die voete tret: naden dat die natuer
 geseget heft dat men die eerde onder
 die voete treden sal. **S**o doen die ge
 ne die tegen natuer die dat eertsche
 guet verkiesen dat vergenclic is vor
 dat ewige guet dat eweliken dure
 sal. **D**at ander dat wy die gnricht
 sullen scouwen dat is manige maledyct
 daer die gnrigen mede maledyct syn:
 ysayas vermaledyct sy en seyd al
 dus: we we den genen die dat een
 huys by den anderen of an dat an
 der setten: en den enen acker by den

anderen leggen eynde to van eenre
 steden meyn dy onsalige alleyn op
 eertrike te wesen: recht of he seggen
 wolde trouwen neen ghy dat sullen
 oech ander luden op eertrike wone
Cunte Augusti spruct oech ende
 seget: we: we den genen die vergae
 deren dat guet dat vergenlic is en
 daer om auergeuen dat guet dat ewe
 liken duren sal: voert so spruct Ec
 cleastes dat geen dynghe opeertrike
 quader en syn en sundiger dan die
 gijrige mynschen: Want een gij
 rich mynsche quader is dan judas
 Want judas vercocht onsen heren
 om xxx peninge mer een kerych
 gijrich mynsche vercoept dy wil on
 sen heren om enen peninck want he
 lieuer zwoert enen valschen eet en
 versaket gades en synre heligen dan
 he om enen peninck verlaren het
 wesen **C** Voert so is een gijrich my
 sche loes en quaet en ongerechtich
 tegen god: Judas dat he alsult guet
 als om god heuet beualen wt te ge
 uen ter armer behoef synselues ma
 ket en schalleliken myt verradery
 en onder om halt en gade daer ge
 en deel an en kent te hebn: voert

so is he quaet tegen got in den dat
he gades viant wort om dat guet
dat om got heuet verleent en ga
de ondancber is daer he gade billix
om dienen ende dancken solde: ende
dat eertsche guet meer mynt dan
god.

¶ Voert so is een gijrich mynsche
loes en quaet tegen hem seluen: wat
he syn selliffs ziel auer gheeft en ver
koepet om dat eertsche guet. **¶** Voert
so is een gijrich mynsche loes ende
quaet tegen synē euen mynsche in
den dat he om ontholt dat he om mit
recht sculdich is te geue.

¶ Als die al
myssen daer die armē af solden leuen
Ende dincwil laet he die armen van
honder sterue en weygert hem die
cromen die van synre tafelen valle

¶ Voert so is die gijrige mynsche qu
aet en ongerechtich thegen syn lyn
der en thegen syn wijs in den dat
he om dat guet vergadert myt wo
ker en myt anderuquaden zaken dat
sy myt hem daer om verlazen moete
bliuen: die vrecke mynsche is gelijc
enen mynschen die dat water laeyt
want soe he meer drinckt soe hem
meer dorstet. **¶** Aldus ist oech myt
enen gijrigen mynschen want soe

he meer guedes heft soe he des meer
begheert en he en mach des guedes
nyet versaedet werden: Bede waer
om he des nyet versaedet en mach
werden is dese **S**yn ziele daer die
myne des guedes in is die is een
geest en onsielich daer om en mach
die geest myt sieliken dyngē woe
voel hedes heft versaedet werde: Doe
it is een gijrich mynsche recht on
salich en arm wat he is een knecht
des guedes dat he verghadert en en
doer daer nyet af nemen: mer he
holdet vaste voert alsolange als he le
uet en als he doet is so en heft he
daer geen bate af **W**at bewilen die
gene die syn guet crijgen en spreke
nyet een **P**ater noster voer syn ziel:
Voert so is een gijrich mynsche alte
gheck en alre dwafeste: want he die
dyngē huedet en bewaert die syn
nyet en syn **E**nde dat guet is ende
ewelick laet varen en en slaet daer
geen acht op: vjr dyngē sijn die ons
eigentlich to behoeren: Dat ierste syn
duegeden: dat ander vrede: dat derde
oetmodicheit: dat vierde verduldicheit
Dijr af hebben wy een rempel van
enen vroeden man de op een tijt af

gevangen waeren syn wijsf en syn kyn
der: En al syn guet was om genamen
en af gebrant en was seluen myt den li
ue ontkomen: dese man wart geuraget
of he yet hed verlaen he antvoerde weder
en seyde **I**ck en heb nyet verlaen wat
myn guet is by my: Des inwendigen
guedes en slaen ghy ghygen geen acht
mer ghy dencket op dat utwendige guet
des ghy omer quijt moet werden: Dat
ander dat wy onse mage heiten dat is
die tijt die ons god heuet verleent: dese
tijt brengen die ghyge mynsche onnut
like to: Dat derde dat wy onse moege
heiten dat syn die almissen die wy de ar
men moegen geuen om gades wil: hny
af lesen wy een exempel **E**th was een
heer die had enen rijcken man onder om
dese man wolde he schatte en dede on tot
om kornen en vrageden hem na de gue
de dat he hedde: Die man antworden
hem en sprach aldus heer ick en heb nyet
meer eygens guetz dan seshondert mar
ck guldene penninge **A**ls he aldus ge
antwoert had stonden somige lude ende
seyden dat he die waerheit nyet en seyde:
want he hedde vele bouwpynghe daer die
een beter af weer dan die seshondert
penninge: Die guede man sprach aldus

177
weder ende seyde: myn bouwingen en
al myn guet dat ick hebbe en is myn my
et mer myns herē want vanmeer he
wil soe mach he my dat weder nemen:
Mer ick heb seshondert penninge om ga
des wil gegeue armen luden: ende die ar
me lude hebben dat gelt to mynre be
hoeff gebracht daer my des nymant en
sal moegen nemen. Ende daer om
heit ick dat gelt myn to wesen en ande
geen guet dat ick hebbe: Dat vynde gu
et dat ons is dat is dat guet des ewige
leuens daer ons got to geschapen heft
als dat te besitten of wy daer na leef
den dat wyte geweert syn to ontfange
dat irste guet dat en is ons nyet wat
als wy van eertrijke waren so en moe
gen wyes myt ons nyet vuren: Mer
eth bliuet in der werlt en op der eer
den daert af gecomen is **van roeff en**

Oit ghrichheit comen vele quader **roeff en**
sunden daer een van desen is aff
geheten woker. Eth is te weten dat
die woker is twyerhande: by wilen is die
woker apenbaer. Ende bewilen woert
die woker bemantelt en in heymeliker
wyse begaen: Apenbaer woker is wan
neer een mynsche enen anderen syn
gelt leent myt sulker voerwaerden en

beloefften dat he om syn hoeft gelt
sal weder geuen en daer en bauen bate
en wynninge: Dese woker is verbaden
beide in der nyer wit en in der older
wit: in der older wit ist verbaden: Wat
in den anderen boeck des ppheten moy
ses staet aldus gescreue. **C** Dat got den
kynderen van israhel to sprack en seyde
Ist sake dattu mynen armen yet leenst
so en saltu se daer nyet om verdrucke
noch myt wercken hem dat aff persen
op een ander stede in ene boeck dat
deutronomie heit staet aldus bescreue
Du salt dynen broder leene dat he beho
eft sonder woker op dat dy got benedic
ie in allen werken dye du doest. **C** Dauid
sprekt oech in den psalter dat die gene die
reyn is van herte en van daden die syn
gelt nyet wt en gaff om woker die sal
myt gade woenen inde ewige leuen
Onse lieue here ihesus xps die een meest
is der nyer wit: hest oech gesproken
dese woerde. **C** Ghy sult sonderlinge mal
licanderen lenen en en sult daer geen ba
te of wynninge aff begheren. **C** Aldus heb
ben wy woe die apenbaer woker is ver
baden in der older wyt en in der nyer wyt
Wat dan dese apenbaer woker verbaden
is hyr om vynt men lude die nyet ape //

baer en willen wokeren mer al heymelic
en onder een bemantelinghe is maniger //
hande soe wokeren se. **E**nde dese bemantelinghe is manigerhande: want sommige lude lenen wael oer gelt op een stuck erue off op een ander pant off erue ^{dat se} ondet hem halden sullen en to oeren oerber bruken also lange hent om oer gelt betaelt is en sy oer gelt weder hebben. **E**nde bewilen wokeren sy oock wal mede weert sake dat sy oer gelt nyet weder en crege op die tijt alst hem gelaest is te betalen: dat dan dat erue off dat pant oer egen bliuen solde voer dat gelt: hijr schuelc een groet woker in wat dat erue ofte pant bewilen die helste beter is dan dat gelt dat sy daer op lenen. **E**en ander manier va woker is als een koepc een erue die helst myn danc werdich is: in dusdanige manir en als die gene die vercopen weder te loefsen als he wil: mer die ander salt erue bruken also lange als om syn gelt nyet weder en wort gegeuen. **D**ie derde manier van woker is als een mynsche coepc toern als hem dat op een tijt te betalen: om voel geldes myn dan dat werdich is op die tijt als hnet coepc off datter werdich woert op die tijt alsment betalen sal. **D**ie vijfde manier va woker //

is als een mynsche koern vercoept op
een tijt te betalen: en voel meer geldes
daer aff nymt om beydens wil dan
dat koern alte hantz werdich is en
gelden mach. **D**ie vyfte manier va
woher

[illegible]

is als een mynsche den anderen gelt leet
 off ander waer daer comenscap mede to
 doen en die wymtinge mede to deplen
 en geen verluyst daer aff to hebbe oft
 den anderen verongelucten den hijt ge
 leent heuet en al syn haue verheest. **D**e
 seste manier van woker is dese als een
 mynsche den anderen gelt leent en he
 geen seker voerwaerden tegen hem en
 maecht mer synre hauescheit beuelt
 of he on enige gont daer voer wil doen en
 hy dan der wal seker is dat he om sal la
 ten geuen mdeser manier is he een wo
 keuer m den herten. **D**ie seuende ma
 nier van woker is dese: Wanneer een
 mynsche den anderen gelt leent en hem
 daer geen bate aff en geschuet: mer als
 hijs to doen heuet en begeert so sal he
 hem twe dage of dry arbeiden daer hijs
 to doen heft. **D**ie achtende manier
 van woker is dese: als een mynsche sel
 uer syn gelt nyet wt en leent to wo
 ker: mer enen anderen syn gelt onder
 grijft als daer bate mede to doen tot syn
 re behoef: Alle die gene die aldus wo
 keren syn vermaledyt en oer bynder en
 oer eerffgenamen mede. **E**nde wat
 quelliken gewonnen woert dat woert
 weder quellike verlaen. **E**nde dat wo

ber guet vergaet allentelen: als dat da
er kyntz kynt arm en onselich woert
en broet bijdt en selden duert totter
derder cluyst to: Sy syn oech mides pau
ws ban. **E**n van recht so en soelde
gheen kersten mynsche myt om eten off
drincken off enige geselschap heben eer
sy oer onrecht guet weder hebn gegeue
en oer leuen altezeer beteren: dat mens
apenbaer ontwaer woert dat sy oer wo
keren hadn gegenen auer. Oech salmen
se myt recht op dat velt grauen als se
steruen sonder bijcht en sonder berouwe

Vande dat menigerhande boesht comt uit

Menigerhande boesheit en ongerich
ticheit mach men mercken aende
woher: Die irste ongerechtigheit is dat
die wokener die die tijt vercoept die got
allen mynschen gemeen gemaket heuet
nymant vtgenamen: wat al heft een
rych mynsche meer eerues en guedes dan
een arm mynsche heuet he en heuet noch
tan nyet meer an der tijt dan een arm
mynsche en heft. **E**nde want die arme
der tijt also veel gebruiken mach als die
rijcke: Ende want he vercoft heuet die
ruste des daeges en des nachtes hirom
sal om die ewige rost benamen werden
en syn deel sal he hebben myt den boesen

woheren

geesten die altoes in pijnen syn en nimm //
 mermeer en rosten. **E**nde daer om weet //
 een priester een sot die auer enen wo //
 kener songe: Requiem eternem in der mis //
 sen off lese: want he die roste vercofft he //
 uet en als een dynck vercofft is so moet //
 et vercofft bliuen. **S**icut habet ezechie //
 lis vij^o. Om vendt id quod vendit non //
 reuertet. **E**en ander ongerechtigheit en //
 boesheit die men merken mach in woken //
 is dese: inden dat he enen armen mynsche //
 verdoept dat he om schuldich is te geuen //
 na den recht der naturen en na den recht //
 der older wylt: Na den recht der naturen //
 so is he schuldich enen armen to hulpen //
 te comen als he noetterustich is: wat dat //
 recht der naturen wijs dat die een myn //
 sche schuldich is den anderen to doen als //
 he wolde dat men om dede en ten is ny //
 mant. **W**eer dat sake dat he gebrech hed //
 de en hulpen to doen he en wolde dat me //
 hem to hulpen queme: hyn om wyest dat //
 recht der naturen dat wy enen anderen //
 sullen doen dat wy wolden dat me ons dede //
Ende want die wokener dit nyet en doet: //
 daer om doet he tegen dat recht der nature: //
 na den recht der older wyet so is he oec schul //
 dich den armen to hulpen to comen als //
 voer spraken is. **D**ie derde boesheit des

wokeners is dese dat he wil dat syn pen-
nynghe wyinnen en vrucht in brenge
sal dat tegen reden en natuer is: **W**at
geen dynck en mach wyinnen noch vr-
ucht in brengen ten heb een ziel en een
leuen: die pennynghe en hebn gheen ziel
noch leuen daer om ist thegen die natuer
dat sy wyinnen ander pennynghe en vrucht
voert brengen. **D**ie vijfde boesheit des
wokeners is te merken in desen dat he got
stedelicken vertoent en stedelicken den
boesen geesten dient: want he dach en na-
cht vro en spade wokert en nimmermeer
en rustet. **D**ie vyfte boesheit eens wo-
keners mach men merken in den dat he
got en syn moeder en alle heligen die mit
gade syn vertoent en smakeit duet: wat
he die helige daege nyet en ypert die gade
en synre lieuer moeder en allen heligen
to eren en to werdicheiden synt geset en
gebaden to yperen: **M**er altoes stedelicke
wokert en arme lude maket. **E**n want he
gade en synen heligen gheen eer en duet:
hijer om en sullen die heligen nyet voer
om bidden en got en sal om nyet ontfer-
men auer om: **M**er he sal sy wisen totter
hellen tot lucifer en tot synen gesellen dar
he syn woker pennynghe sal altoes tellen
en daer om die diuellen altoes sal pynen en

quellen **C** Die seste boesheit des wokeners is dese he is quader dan die Joede: Wāt die een Joede leent wael den and' en syn gelt mer he en neemt daer gheen woker af: Mer die onsalige wokener en sparet nyman is he heyden Joeden of kersten: vrunt of mage he neemt dar syn bate of woker af **C** Woert ist to weten dat die wokener is een vyant gades en al synre heligen: he is oech be roeft vander bruderscap alre gueder mynschen: Die guede werke die he duet en baten hem nyet mer die galge der hellen is op om gericht dat zweert des oerdel gades is op om gegeuen **C** Ende hyr om ist wil een wokener van gade genade vererijgen so moet he al onrecht guet auergeuen: Wāt die sunden die he heuet gedaen en werden om nyet verge uen he en heuet na synen vermoegen alre mael weder gegeuen myt waerre bycht en myt rouwen die waer syn dat he anderen luden af heuet gewokert **Och** woe gerne solde een dyef die enen strop om synen hals hedde also veer als hijet had mocht he daer mede vander galgen verloest werden **C** Een wokener mach hem seluen verloesen van der gal gen der ewiger pinen geuet he dat

177
weder na synen vermoegē dat he end //
en luden af gewokert heuet. **H**ijr om
helpet he dan om seluen of he wil: want
dan aldus manigerhande boesheit is te
merken in woker hijr om sullen hem al //
le gude kersten mynschen luden dat
sy des nyet en doen

Dit gijrichheit comt een ander sun //
de die noemt men roeffsunde en
is een alte quade funde wāt sy vermielt
en desterruyrē dat fundament der
gijrichheit dat aldie fundament daer al
gijrichheit op gesticht is: dat is dit daemē
nymant schade doen en sal en datmen
elken dat syn sal late hebn. **E**nde dat
men alre mallicx's orber sal begeren om
bate: en daer om arbeiden sal dat dat
gemeyn guet enen voertganck hebn sal:
dese gijrichheit breken en desterruyren
die rouer in den dat sy anderen luden
dat oer myt geweldē nemen en nyet
en achten wat ander lude heben op dat
sy oeren wil beholden: dese funde heeft
got verbaden want he aldus heeft ge //
spraken du en saltz nymatz guet beger //
en. **D**ie roeuers breken dat gebot
want sy nyet alleen ander lude guet
begeren mer oech myt gewolt en orecht

af breken en nemen: dese sinde haet got
 sunderlinge wat got sprack dese woerde
 en sende ysayas inden xi capittel: **I**ck die
 he byn en mynne drage hate desen roef
 en en wil daer genen dienst of offerha
 de af gedaen hebn: **W**at wie gade offert
 va den gude dat he enen anderen gena
 men heeft en myt geweld af gebrake
 die duet gade daer an also lede en daer
 is gade also onweert to als ofmen sy
 nen soen voer synen ansichte doeden en
 men om den offerden. **O**ech mede so syn
 dese sinde so seer gehaetet van guden he
 ligen luden dat sy een verdriet hebben
 te wesen inder werlt om die quaetheit
 die daer in geschiet: **E**n dat dit waer is
 moegen wy merken inden woerden die
 gescreuen staen in eccliasces inden x
 capittel: **D**aer sprack die wyse man en
 seyde aldus: **I**ck weynde om myn ogen
 op die dyngen die inder werlt geschie
 den: daer sach ick seclicheit behendicht
 logen droegery hoess en gewolt daer
 die arme en die onnosel lude mede wer
 den gepynt en suchteden in screyende
Ende nyemant en quam on to hulpen
 of to troest noch sy en hadden seluer die
 macht myt die quaetheit weder te staen
En also ick dese dyngen sach so ducht my

beter doet dan leuendichte wesen. **E**n
die gene sach weer die nye gebaeren en
weer en dese quaetheit nye en sach die on
der der sonnen geschijen. **V**oert syn roe
uer gelic den mordener wāt sy den armē
dat broet wt den monde nemen en laet
se van hunger sterue. **S**ie syn oeck qua
der dan dieue wāt die dieue neme heyme
like en laet enen mynsche wāt behalde.
Mer die roeuers nement openbaer ende
laten nymant nyet. **S**y syn oeck quad
dan wokener: Wāt die wokenerz lenen
oer gelt om meer to hebn en doen enen
armen bewylen daer hief an op dat sy
den meren schade schutte moege nyt
ten mynsten schade. **M**er die roeuer
en heeft geen genade noch ontfarmher
ticheit auer den armē mynschen. **S**y
syn oeck gelic den diuelen: wāt die du
uelen quellen die zielen in der hellen en
sy quellen die lude op der eerden. **E**n
wan sy des diuels gesellen syn in quaet
herden op die eertrijc hijr om sullen sy
gesellen syn in der hellen ten sy dat sy
rouwen hebn vā oeren sunden en we
der geuen dat onrechte guet dat sy on
der om hebn en penitency doen voer
oer sunden en om voert an hueden
voer roeuen en vā groten sunden.

Ohrricheit brenget oeck heren en
 prelaten daer to dat sy oren onder
 saten dat oer af schatten sonder reden
 en sonder bescheit en sonder misdaet
 Ende dit syn harde groete sunden: Wat
 onrechte schattinge is gelijc den roeff
 om dat die herē die schattinge hebn
 willen ist lief of leet en myt geweld
 armen luden dat oer af breken daer
 sy oer houerdy en onnutte cost gelijck
 den roueren mede doen. **E**n sōmige
 herē meynden dat sy daer an niet en
 mysdoen dat sy oeren onder saeten thoer
 nemen om dat sy oer onder saeten syn
 en hem to behoeren to regieren en sy
 om dyene moeten tot oeren gebaden
Dese herē slachten den diuelen want
 die diuelen plegen oer dienstknechten
 en die ghene die om onderdanich syn en
 dienen die plegen sy to quellen ende to
 pinen: En oer hiel die dat beste guet is
 dat sy hebn die nemen sy: die herē soldē
 oer ondersaten beschermen voer oer vy
 ande en daer to helpen dat syt oer behol
 den: **H**u syn sy die gene die sy bescheren
 en thoer ontkwenden. **F**ulke herē wan
 ner sy daer bate af nemen of hebn dat
 sy oer lude beschatten: **M**er merckeden
 sy die dyngen so hedden sy daer meer

schade dan bate af beide ten liue en ter
zielen. **E**n dit machmen daer in proe-
uen: want die gene die die schattinge be-
hoeven en werden daer nyet rijk aff:
Mer ghern vergaen sy en werde arm.
En dat sy armeliden ten eenre weygen
af nemen: dat woert om en anderen
wegen af geroeft en genamen. **O**ech
plegen slechte lude dat heerschap te
scouwen: wat syn sy onder hem geset
sy varen en wech in anderen landen
wone: en die anders war woene en wil-
len onder hem nyet comen woene. **E**n
aldus geualt bewilen al wolden sy schat-
ten dat sy nyemant onder hem en heb-
ben den sy moegen schatten. **O**ech ver-
liesen die quade here daer mede dat
rijk des ewigen leuens om dat sy die
heerlicheit en dat eertsche guet dat om
got beualen heeft quellieverwaren en
ontrouwelick mede en wech varen.
Ende wat sy geen genade en doen oere
onder saeten hijs om en sal om got gene
genade doen als sjs van om begeren:
want sunte Jacob bestriuet dat hem
gene genade geschien en sal van gade
die synen euenkersten gene genade
en doen als sjs begeren. **O**ech solde
om die here des billix schamen dat sy

ander luden thoer nemen om dat sy ede //
 ler en beter syn ghieten dan oer onder //
 saten en solden hem vā den oeren wat //
 to werpen en geuen en en solden hem //
 oer guet nyet myt onreden en myt on //
 bescheit af breken en nemen. **O**eck syn //
 sy ghieten herē en hē is oer naem vā //
 eeren. **E**n daer om sullen sy om altoes //
 hueden voer schande en voer oneer: wat //
 he heit billich een hē die scrivet die scha //
 de en die volget der eeren. **E**nde wat //
 tet eerliker is te geuen dan te nemen //
 hīr om sullen om die herē laten gemue //
 gen myt den oeren. **E**nde na oeren //
 gude so ynckelike leuen dat sy altoes //
 gemuech moeten hebn te geuen noch //
 ander luden guet noch gryffen nyet en //
 doruen behoeuen noch begeren. **vā d'roep lude gnr**

Op dat myne en vrūtschap solde we **icheit** //
 sen onder allen mynschen die op //
 eerden syn: hīr om heeft et got alsoe //
 geuoeghet dat geen lant en is onder d' //
 sonnen dat alle dinc heeft by om selue //
 dat die lude behoeuen tot oerre noettroest //
 die daer woenen: Mer teen lant heeft //
 teen: tander lant heeft tander. Also //
 dat et een lant den anderen to hulpen //
 moet comen sullen sy staende bliuen //
Ende dese mynen ende vrūtschap

maect comenschap onder den luden:
want die coeplude die vnder een wan-
deren en vaeren die brengen oer waer
tot ander landen en nemen ander waer
weder van andere lande: deser comen-
schap en mach men nyet ontberen in
den lande en in der werlt. **E**nde sy is
harde mitte daer men se to recht vint en
geen loefheit in en geschuyt: alder die boe-
se geest heeft dat saet der boefheit der loe-
gen en der valsheit also geseyt onder die
coepluden dat daer luttel coeplude syn
sy en gaen myt loegen en myt droeger-
yen om went dat sy hebn te vercoepen
dat prijsen sy al en ist geens prijsens we-
ert. **E**nde dat ander luden hebn te ver-
coepen daer sy oeck gerne an wonne
dat lasteren sy al ist oeck wal prijsens
weert: Mit loegen gaen die coeplude
vele om en myt valsheit. **S**y stelen
den luden thoer myt valschen gewich-
te en myt quader maet. **S**y makent
oec brullen zwaer dat licht is en licht
dat zwaer is en toenen teen en ge-
uen tander. **S**ommigen vercoepen
oer guet op dach en geuent vele to-
duere dat sy des geldes beyden. **E**n
aldus werden sy wokener. **A**l dese
dynghe heeft got verbadē in der old

wyt int ander boeck des ppheten moy-
ses wat sy syn tegen die gerechticheit
welke gerechticheit een duegde is: ende
die wil gebut dat elc mynsche den an-
deren etsyn geue dat om myt recht
to behoert **Vnn gyrich^t der goenre die gyste**
nemen en dat recht verkyren

Iemigerhande quaet comt wt
gysten te geuen of te nemen:
want wie gysten ontfenct die
waert so verblind dat he dat recht v-
lijert en die waerheit nyet en kent
noch kenne en wil. **Sy** werden oech
stom gemaect want sy zwegen daer
sy dat recht solden spreken en die waer-
heit solden seggen. **Ende** sy werde ge-
lijc den honden die zwigen en nyet
en blaffen als men om broet inden mot
werpet en laet die dieue en mordeners
gaen daer sy willen sonder melden en
wederstaen: Gysten maken vyande te
vrynde. **Want** menich mynsche
sprict vor den genen den he te voeren
haeten als he gysten van om ontfact
en emigerhande bate he is die weder
die gene die syn vrienide waren eer he
die gysten ontfangen hadde van oer we-
dersaken. **Van** der maledirien der
ghenre die gysten ontfacen en daer om

tegen recht spreken: staet in Iobas
bueken bescreuen: dat helsche vuer
sal den gene verbernen die gerne gijf
ten ontfacen. **W**ant dan aldus men
nigerhande quaetheit comt wt gijf
ten: **H**ier om sullen hem alle heren
richters en voersprekers daer voer
hueden dat sy om die gijften tege recht
en die waerheit nyet en spreken **Van**
geestelyke luden die eygenscap hebben

Menigerhande dwaesheit mach me
merken an geesteliken luden die
eygenscap zoeken en wille hebn
Een dwaesheit is dese sy hebn oer dwaes
heit auergegeuen en hebn daer een deel
margrieten voer ontfangen also dat sy
der bruken solde en oer genuchte offte
vroude daer an nemen. **H**u werden sy
der sat en also bedragen van den boese
geest dat sy die edelmargrieten versma
den en onder die voete werpen en treden
om dies nyet werdich en is. **A**ls om
vergenliche dingen deser werlt of om
alte luttel genuchten die sy hebn inder
werlt. **S**y syngen sy lesen sy vasten sy
beden om dese margrieten te vercryge
en ommer en kunen syer myt eygen
scap nyet gecrygen. **W**ant wie de
se margrieten sal vercrygen en beholde

die moet al eertſche dingen auergeuen
 en oen daer mede laten gemugen. **E**n
 ander dwaesheit der geenre die eygen
 ſcap hebn is deſe: **I**ſt dat auermytz die
 genade gades verloeft ſyn va der werlt
 en ſyn gekomen int ſchep der peneten
 cien ende des geeſtelike leuens en wer
 den alſo beghert dat ſy al hemeliken
 ſtelen van den water vander zee ende
 ſceppen daer af in alſo vele tot hem dat
 ſy daer in verderuen en verdrincken
Die derde dwaesheit is deſe die gene
 die in oerden ſyn en anders nergent
 na en ſolden ſtaen dan myt gade ewe
 licken te leuen: **S**y hebn noch myt dat
 ſy van hunger ſolden ſteruen en werde
 alſo gijrich dat ſy dieue en moirdeners
 werden ende na hem trecken datter
 gemeent to behoert. **D**eſe vijfde dwaes
 heit mach men merken in den dat ſy
 verderuen in den ſteden en by den ge
 nen daer ander lude in en by behol
 den bliuen. **G**elyck dat Judas dede
 die myt gade en myt den apostelen
 om gijnc en nochtant waert he een
 dieff ende ten leſten om ſeluen verhynch
Voert ſo is te weten dat die gene die
 eygeſchap en weelde hebn in oere oer
 den ſonder oerloff oerre perlaten die en

nyet
syns mechtich: Want sy armoede solde
hebn en gehoersamheit gelaest hebben
to holden en arm van geest solde wese:
en nu staen na guede der werlt ende
begheren rijk te wesen. **O**eck mede
so moegen sy wal hieten apostata wat
apostata is die gene die syn abijt liet
liggen en leuet na der wyt. **A**ldus syn
sy oec apostaten die dat cleet der armoe
den aff leggen en na rycheit der werlt
staen te hebn. **O**ec syn sy ypcriten
want sy van buten arm en geestelic syn
of schynen te wesen en van bynnē syn
veruullet myt ghyrichheit. **O**ec lijen
sy den geest als gescreuen staet int
boeck der apostolen van Anania ende
Saphira syn wiff die daer haesteliken
steruen want sy eygenschap hemellike
hielden en die waerheit daer af nyet
en seide. **A**ldus moegen wy wal angst
hebn dat sy ander zielen soellen steruen
en ewelike verderuen die eygenschap
sueken en hebn in den cloesteren ond
geestelike luden. **O**ec misdoen sy te
gen den vader en den heiligen geest. En
misdoen tegen die mogentheit des va
ders inden dat sy cwyuelen en angst
hebn: weer dat sake dat sy der armoe
den volgeden die sy hebn gelaest dat

sy got van hemelriche soelden laten
 steruen. **E**nde en dencken nyet op die
 woerde die gescreuen staen inden salter:
 die he en sal syn heligen nyet begeuen
 mer he sal sy ewelike staende holden
 Oec mede mysdoen sy tegen die wysheit
 des soens: wat sy soillen wysheit voer
 spot holden en die nyet en rekenen te
 wesen also als gescreuen staet myrouer //
 bys. **D**ie wysheit ons here ihesu xpi
 des gades son was dat he die armode set //
 te en vercoes voer rijcheit: en dat he
 pijn en liyden vercoes voer al die weelde:
 als sunte pauwel serde: **E**nde dede onse
 he daer om dat he daer syn vriende me //
 de mocht leren al eersche en vergene //
 lyke dymgen te versmaen. **E**nde dat
 he daer to mochte brengen dat sy oer sa //
 licheit daer in nyet en solden sueken en
 sy die pijn ende dat liyden nyet en sol //
 den versmaen van oeren lycham mer
 bereyt te wesen willichliken to steruen
 om die myne gades op dat sy myt om
 ewelike en onuergentlike blytscap mo //
 chten hebbe besitten en gebruiken: dese
 wysheit bespotten die gene die in oerde
 syn en rijk willen wesen en dat eert //
 sche guet tot oers selfs behoeff verga //
 deren. **O**ec mede mysdoen sy tegen

den heiligen geest inden dat sy syn
guedertierenheit nyet en betrouwe
als dat sy oer nederste noettrufft sul
len hebn ist dat sy der armoede wil
lichliken volgen die sy gelaest hebn
to halden. **Voert** so ist te weten dat
die gene die eygenscap hebn buten
oerloeff oerre perlaten die syn in den
ban. **Ende** weer dat sake dat sy daer
mede storuen sonder licht en rouwe
en des nyet en bewysden in oeren le
uenden liue men solde sy vande kerck
haue graue gelijc benigen en ongelo
uige mynschen als men leest in sunte
Gregorius leuen van ene monich den
he daer om in den myst dede grauen
Van dobbelen en onnutte spelen

Mennige zunde en quaetheit
machmen mercken an dobbele
en an onnutte spelen. **Die** irste
quaetheit is dese: die gene die dobbele
die syn gelijc den roeuers: want gelijc
ker wys als die roeuers nyemant nyet
en laten mer altemael neme dat sy ku
nen gecrygen sonder genade en ont
farmherticheit. **Also** wolden die gene
die dobbelen en quade speel spellen dat
syt al mochten wyne dat een ander
heuet daer sy elygen spellen: **Voert**

so syn dobbelers eenre hande verraders
want daer sy mede eten en dryncken
en vrunde schijnen te wesen die beroe-
uen sy vanden oeren en bespotten sy
daer to mede. **Sy** maken sy naket en
ontleden sy mede dat die een roeuer
bewilen den anderen nyet en dede den
he^{et} syn neme: dobbelers blaffemmizen
gade en verwyten hem syne wonden
en hedden sy^s macht sy cruysten on an-
derweerff in oeren tóngge moede als sy
verlyesen: al oeren toern en schade wil-
len sy an gade wreken. **Sy** soedde ky-
en oeren tóngge moet totten boesen geest
den sy dienen en die sy totten spellen
holt. **Oec** mede so brecken dobbelers
die gebade der heiliger kercken: want sy
genen heligen dach vieren: **M**er soe die
helige dage beter syn en hoeger sy lieuet
op dobbelen dryncken en spelen: papen
die dobbelen en syn nyet schuldich mysse
te doen: en cleven en leken die dobbe-
len die en fullen gades licham nyet ont-
faen tensy dat syt entliken begeue ende
altmael af laten. **Oec** mede is die dob-
beler mysdadich inden dat he syn tijt
en guede wercke die he doen soelde en
schuldich is te doen: en wal mochte doen
dat he die versmaet en achter laet. **Oec**

mede werden die dobbelers meynedic
wat sy die wil zweren daer sy an liege
Oec soe staen die dobbelers gerne daer
na dat sy enen anderen bedriege moe
gen en verschalken in den spele: **O**ec
werden sy toernich sy werden vyande
sy vloeken sy dreigen sy schelden sy slae
myt vusten sy vechten sy kyuen sy
moerden dyerwyl mallicanden sy bede
dyerwyl af gade an: wat sy oeren wil
setten in den dobbelstene ende den dob
belstene oer salicheit beuelen: **W**at soe
is te weten dat bewilen in den dobbele
al die tyen gebad werde tobraken. **E**n
wat dan aldus vele quader zunden come
wt dobbelen: hijs om sullen om daer alle
guede kersten lude voer hueden en en sul
len nyet alleyn dobbelen seuwen mer sy
sollen oec seuwen die stede daer men dob
belt op dat se der sunden die auer dobbe
len geschijen nyet deylachtich en werden:
En oec noch schade of schande af en cryge
die tauerne lude of ander lude die dobbel
schoel op holden en die dobbelstene geue of
lenen en daer to helpen dat daer gedobbelt
waert moeren husen om een luttel bate
die sy daer af moegen hebn die syn dey
lachtich al der sunden die die dobbelers
doen. **W**ant men al dat guet dat me

myt dobbelen wynt myt sunden myt scha-
den myt ghyrcheiden dyerwil gewonnen
wort: hijs om en sal nymant dat guet
eygheheten dat he myt dobbelen wynt
Oec en is hijs myt schuldich weder te
geuen den gene den het af gewonen heeft
ten sy dat het myt valsche terlynge off
myt andere valsheit gewonen heeft
Ende ten sy dat he enen simpelē myn-
schen daer to gebracht heeft myt hem
to dobbelen die des geen wille en hadde
en em dat syn aff gewonnen heeft myt
lysticheit en myt konste so moet het
om altomael weder geuen off he blyeft
voer gade een dief off een roeuer wat
he synen euenē mynschen dat syn myt
behendicheit en myt verzademyse aff
gewonen heeft: Mer anders off om die
rechte auentuer dat guet to gewonest
heft so en is hijs myt schuldich weder
to geuen den genen den het aff gewon-
nen heeft: **O**ec en moet hes myt behal-
den mer he salt armē luden geuen en em
sulcz speels meer hueden off he wil gades
licham ontsaen en vergyffemisse en gena-
de van synen sunden hebn. **W**ant dan al
dus vele quader sunden wt ghyrcheit
comen als bescreuen is: hijs om sal hem
een mynsche hueden voer ghyrcheit en

voer al dyngen die on moegen totter
ghyricheit brengen en sal dencken dat
he steruen moet en en weet noch dach
noch vre waneer die vre comen sal we
er he leuen of weer he steruen sal off
willigers doetz he steruen sal en saeten
hem daer also tegen myt biychte ende
myt almiffen te geuen en myt anden
gueden werken dat he altoes bereyt
moege wesen te steruen als got gebiedt

Chyemant en sal ghylick staen na eert
schen guede te vercringen om synre kyn
der wil als die ryckte maken mer he
sal om myt gade en myt ezen generen
en nymantz guet begeren en synen
kynderen ambochte leren en laten ler
en daer sy om mede moegen generen:
Want wie synen kynderen guet ver
gadert myt woker off myt anderen
quaden feyten die verdoemt hem sel
uer en die kynder mede **E**nde hijs
aff vynden wy een exempel bescreue
als dat op een tyt was een wokener die
hadde twe sonne: die een was gadevruch
tich en had anre voer syn ziele en be
gaff den vader en ghylich sitten in een
re vuestenynen en dede penitency en dien
de gade **E**n syn broder bleeff by sy
nen vader en en wolde dat guet nyet

begeuen daer na genilt dat oer vader
 starff en die een son behielt dat erue en
 dat guet van den vader en en besat dat
 nyet lange **A**ls die vader en die son
 gestoruen waren en die hermynt dit ver //
 nam begerden he van gade te weten
 waer syn vader en bruder waren **G**ot
 hoerde syn gebet en sande synen engel
 tot hem en lyet on voiren indie helle
Als he was aldus mder helle sach he daer
 enen putte die bynnen brande en die
 vlam floech daer baue wt: en inden put //
 te sach he syne vader en synen brüder:
 op een staen vechten die een tegen den
 anderen en beten mallicanderen mitte
 tanden en vloicten en vermalediden
 mallicanderen en die vader sprach dus //
 danige woerde tot synen soen: vermale //
 dyt moestu wesen wat om dynen wil
 so woerden ick en wan dat guet daer
 ick nu om blyue verlaeren: die soen spra //
 ck weder tot synen vader en seyde ver //
 maledyt soe moetstu wese want hedstu
 my geen onrecht guet achter gelaten
 noch an geeruet soe en weer ick inde //
 ser pynen nyet gecomen noch ewelick
 verdoemt woerden **E**n als dese dyn //
 ge gesyen waeren van desen mynsche
 soe an beden he gade en dancten hem dat

he hem des onrechten guedes quyt ge-
maect hadde ende daer aff onbevleet was
gebleuen en dienden voert gade en voer
to den ewigen leuen **Van gulsicheit**

Die seste hoeftzunde is ghieten
gulsicheit: dat is aueralt en auer
dranch: dese sunde brenct enen myn-
schen daer to dat he van synen bueck
maect synen got en meer daer na sta-
et synen bueck to vullen dan syne got
to dienen. **W**e deser sunden comen
boese woerde en vele en menigerhande
onnutte woerde en onnutte blytscap
onstedicheit onkruysheit spyen dronc-
kenscap donckerheit der sunden onty-
dige cranchheit ontydich waken onty-
dich slapen hoeftzwaer en ander sin-
den daer guede wercken mede werden
versmaet; die quade geest en sunde
der gulsicheit werden verdreuen myt
ten heligen geest en mytter gauen der
verstetensse en mytter doetet der su-
uicheit des herte daer ons he aff spr-
ack en seide aldus. **S**alich syn die ge-
ne die suuer en reyn van herten syn
want sy sullen got syen: om dese gawe
der verstetensse en die duecht des
reynen herte te vercrygen bidden wy
in den **pat** nost als wy seggen dyn

ryck com ons to **R**echt off wy segge
 wolden: vader ghyff ons den geest der
 verstantenisse en die gaue op dat wy dar
 alsolange mede verlucht moeten werden:
 dat wy bekenne dy te regieren in onse
 herten in dynre genaden en myt rech-
 ten geloeue in desen leuen en dat wy
 die ducht der reynicheit moete myne
 en onse herte en onse licham also reyn
 moeten halden van gulsicheit ende va
 allen sunden dat wy na desen vergent-
 licken leuen wert moete werden to co-
 men in dyn ryck hijs bauen dat sonder
 eynde is en dyn liefflic ansicht an to
 scouwen: Want du hebbest gesprake:
 selich syn die gene die reyn syn va her-
 ten: want sy sullen got syen **Van onkuyshet**
Die seuende hoeftzunde is gelyete
 Onkuyshet dese sunde brenget
 enen mynschen daer to dat he got
 vergyt en synre sielen geen acht en sla-
 et dat he anders myet en denet dan woe
 he in genuchten leuen mach **W**t de
 ser sunden comt manigerhande manier
 van onkuyshet: wāt daer wt comet
 hoirdom auerspell vercrachtunge der soe-
 vrouwen en onreynicheit der maechte
 en sunde thegen natuer en dorper wor-
 de wil en onsedich gelaet **V**oert soe

maecht dese onkuyfheit daer to bewilen dat
he van verwoetheit gaet by dage en by
nacht in angst syns lieffs: dese quade gee-
st der onkuyfheit wort verdreuen myt
eenre gauen des heiligen geest die gehie-
ten is genade der gotliker wysheit come
wy totten smaech der gotliker sueticheit
en der mynen gades: myt welker suetic-
heit die gemuchte des lichams ons on suet
en bitter dunct wesen en mytter docht
des vreden werden wy verloest vande
onvrede en vanden onlede onses herten
die die onkuyfheit mbrenct: Want wie
dat leuet in onkuyfheit die en heeft nu
meer meer ruste noch volcomen vrede
in synen herten. **O**m die gawe der got-
liker wysheit en om die doeget die vre-
de te vercrygen bidden wy in den pa-
nost' als wy spreken dyn nam werde ge-
heliget: Recht of wy seggen wolden vad'
got ghyff ons den geest der wysheit dat
wy dyne verwe ende wysheit mede moe-
gen smaken. **E**nde ghyff ons die duege-
de des vreden op dat wy mytter gotliker
wysheit alle gemuechte ons lichams moe-
ten versmaden en mytter doeget des
vreden alle onlede en alle onnutte becom-
inge moeten begeuen: en dat die name
der kerstenheit den wy van dy hebben

ontfangen also in ons ghelijet ende
 volmaect moet werden: dat wy dy
 bauen al dinck moeten mynne en die
 nen en also leuen in eren dat wy weert
 moeten werden na desen leuen tot dy
 to comen in dyn ryck en dyn mynent
 like angesicht an moeten scouwen en
 des ewigen vreden to gebruiken: wat
 du heuest gesproken ende geseyt: **S**elich
 syn die gene die reyn van herte synt:
 Want sy sullen got syen **G**ot moet
 ons gunne hem to diene en to mynnen
 en die onkuyfheit en alle doetlycke sin
 den also to vlyen dat wy gade inden her
 ten moeten hebben en myt hem des
 ewigen vreden moegen gebruiken ende
 syn gotlike ansicht an moeten syen en
 nimmer van hem moete gescheiden wer
 den **Amē Vā drey pūte des kersten geloue**

Doe wie een guet kersten mynsche
 wil wesen en een gotlike leuen op
 eertryke leuen: en na desen leuen
 wil comen ten ewigen leuen die moet
 drey punten sunderlinge weten daer die
 kersten geloue is op gefundiert en geset
 en he moet hem daer to setten dat he
 dat vaste geloue dat he schuldich is te
 gelouen **E**nde die dingen vaste holde
 die he schuldich is vaste te holden **E**n

die dingen scouwē en vlye die he schuldich
is te vlye en to scouwē. Die drye punte
daer die kersten gelooue op gefundiert
is syn dese. **D**at ierste syn xij punten
en articulen vander kersten geloouē:
dat ander syn die x gebade gades: die der
de syn die vij doetlike sunden en sunden
die daer aff comen. **D**ie xij punten off
articulen van den kersten gelooue: salmē
volcomelic geloouē en sinder enigerhan
de in val van twiuel. **W**at die xij apos
tolen hebben die xij punten vanden kers
ten gelooue gemaect en geseet auermytz
in geuen en auermytz gracen des helige
geestes die een meester ende een leere is
der waerheit en hebn oer bloet daer vor
gestort en den doet geleden meningerha
de torment en pyn daer voer geleden
: Van desen iersten punct deser heliger ge
looue so heeft die helige ewangelist sente
marcus gescreue dese woerde. **W**elke
voersprake woerde onse lieue here ihesus
xps sprach tot synen jingheren op den
dach doe he op vaeren solde ten hemel
Gaet in alle die werlt en prediket dat
ewangelii dat is die kersten gelooue al
len mynschen: dat al die geloouē en ge
doept syn behouden sullen bliuen en die
nyet geloouē en willen sullen verdoempt

worden. **W**ant die gene behouden sullen
 bliuen die in xpo geloeeuen en die gene
 verdoemt sullen werden die nyet geloe
 uen en willen: hijs om is ons noet te
 weten die punten die wy sullen geloeeue
 welker punte syn xij als bescreuen is
Dat erste punt vā der heliger kerste geloeeue

Dat erste punt vander heliger kerst
 ten geloeeuen is: **I**ck geloeeue in got
 almachtigen vader schepper des he
 melrijcs en der eerde en al der dyngen die
 daer ynnē syn. **A**ls desen woerden wo
 ert ons gegeue te verstaen dat een got
 is die een vader en een begyn is alre
 creaturen die in de hemel en der eerden
 syn en alre dyngen die men syet of nyet sye
 en mach: dat he dat geschapen en gemaect
 heeft. **E**n dat he alre dyngen mechtich
 is to doen: en maken mach wat he wil
 en nymantz hulpe begeert in synen wer
 ken. **W**ant wy in desen ersten punte
 geloeeue dat got onser alre vader is: wat
 he ons gemaect en geschapen heeft: en
 ons oech voerdē en eer voer anderen
 creaturē gedaen heeft: hijs om sollen
 wy oen diene myt allen gueden werke:
 ende nymme bāuen alle creaturen en
 also eer en werdicheit bewysen myt
 kēye myt nygen en myt bugen also

als guede kynder schuldich syn te doen
• Ende wy sollen syn gebade holden en
synen wille gerne ende altoes willich
doen op dat wy totter salicheit mogen
comen daer he ons to heeft geschapen:
want he ons daer om heuet gemaect
dat wy om op eertzicke sollen dyenen
en mynne. **Ende dat wy die ewige sa-**
licheit en vroude myt hem sollen gebru-
ken in den hemel. Ende wy en sullen
myt opholden noch rusten guede werke
te doen eer wy by hem syn gecomen. **En**
sullen volgen den woerden die sunte Au-
gustinus gesproken heuet. Want he
aldus gesproken heeft he got du heuest
ons geschapen tot dy. **En onse herte en**
kan geen ruste gehebben wy en come
by dy en eer wy ruste ontfangen in dy
Dit is dat erste punte van den kersten
gelooue welc punte die helige apostel su-
te peter heuet geseet ouermytz in geuen
des heligen geestes dat ander punt van

Dat ander punte **der kersten geloouen**
vander kersten geloouen is dit. **He**
gelooue in ihesum xpi den enygen
soen gades onsen here: dit punte heeft ge-
maect die helige ewangelist sunte iohan:
in welken woerden wy sullen verstaen dat
wy geloouen sullen dat Ihesus xps wt

den vader gebaren is en daer wt gecome:
 gelyc dat die claerheit wt der sonnen conypt
 en verlucht alle die werlt: nochtant en
 scheidt die claerheit van der sonnen nyet
 mer blyeft in der sonne. **Aldus** is oech die
 soen gades **Ihesus xpus** wt den hemelschen
 vader gecomen en is mynsche gewoerden
 en heeft al die werlt mytter claerheit syn
 re wysheit verlucht. **Ende** en is noch
 tant vande vad' nyet gescheide mer altoes
 na synre gottliker naturen by den vad' en
 in den vader en ongescheiden waer got
 gebleuen. **Ende** he is genoemt **Ihesus**
 om dat he ons heeft gesont gemaect van
 den wonde der sunden en verloest vader
 pynten der hellen: **Wat** **Ihesus** is also vele
 to seggen als een gesontmaker: he is genoe
 mt **xpus** om synre guedertierenheit die
 he auer hem heeft: **Wat** een mynsche en
 mach nyet soe seer thegen hem mysdoen
 heuet he zoutwe en begeert genade he en
 ontfaet on altohantz to genaden en ver
 geuet on syn mysdaet: **Wat** **xpus** is also
 vele to seggen als die gesaluet is en myt
 ten oly der ontfarmherticheit begaten is
Ende wat he ons gesont gemachet heeft
 van onsen sunden en myt synen bloede
 ons verloest heuet van den ewigen doet:
 hijs om yt wael recht dat wy hem holde

voer onsen rechten heer. **E**nde dat wy
oen ontfacen en dienen als onsen he: dit
is dat ander punt der geloeeuen: Ick ge
loeuē in ihesum xpm den ewigen soen
gades onsen here. **Dat derde punt des geloeeuen**

Dat derde punt der kerstener geloe
uen is dit. Ick geloēue dat ihesus
xpus die gades soen ontfange wert
in synre moder licham marie vander cracht
en vander dueget des heligen geestes son
der by wesen ende geselschap enyger man
en dat se een reyne onbevleete ioncfrow
was doe sy oen ontfynch: en dat sy oen
in oeren reynen ioncfrouweliken licha
droech en in oerze reynicheit wan en ter
werlt bzachte: en dat sy na synre geboer
ten een zern onbevleete maget bleeff:
die punte heeft geset en gemaect die he
lige apostel sunte iacob maior en sancte
Johanes ewanliste: In welken woerden
ons wort gegeuen te verstaen: dat die
soen gades ihesus xps die nae synre got
liker naturen was onsenlich en onken
lic van rechter mynen die he totten myn
schen hadde so is he op eertrike gecomen
en heeft mynschelike natuer an gena
men: op datmen kenne en syen mochte
dat he myet en is gebaren als ander
mynschen. **W**ant alle mynschen die

op eertryke comen die werden ontfan-
 gen in eerffzunden: en meest deel so wer-
 den sy mede daer in gebaren mer die
 soen gades wert gebaren en ontfangen
 sonder eerffzunden want he nyet en
 waert ontfangen vander genuecte
 der onkuyfheit mer vander dueget des
 heligen geestes en wart gebaren van
 den reynen onbevleeten licham synre
 moder marien: want al hebben sommyn
 ge mynschen op eerden geweest die in
 oerre moeder licham geheliget werden
 en sonder sunde op eertrike quamen
 en woerden gebaren als maria die mod'
 ons here ihesu xpi: Iohannes baptista
 en heremyas die pphete. **N**ochtant en
 was nye man noch wyff so helich he en
 waert ontfangen in eerffzunden en van
 der genuecte der onkuyfheit van man
 en van wyue sonder alleen xpus die ga-
 des soen. **E**nde dat was wal recht dat
 he daer om opeertrike quam op dat he
 die sunden wolde beteren die die mynsche
 hadden gedaen: sonder al sunden op eertric-
 ke quam en waert ontfangen en gebaren:
 dit is dat derde punte vander herstenre
 geloeven. **I**ch gelooue dat ihesus xpus ut

Dat vynde dat vyerde punte des
 punte hersten geloeven in

van der kersten geloeven is dit: **I**ch
gelooue dat Ihesus xpus die soen ga
des waert gepasset gepynt gecrucet
en gedoot na synre mynsliker natuer
en vanden Ioden onder den rychter
poncio pylato: en dat syn licham doe
he doet was geleget wart in een graff:
en dat he drij dagge doet lach in den gra
ue: dit punt heeft geset en gemaect
die helige apostel sunte andrias in wel
ken punt ons wert voer ogen geleget
die passy die pyn en den bitterendoet
den onse here ihesus xps om onsen wil
geleden heeft opden gueden vrydach
an den cruce: op dat wy die pyn ende
den doet altoes sullen in onsen herte
dragen en daer op dencken en om daer
aff dancken en lauen eren en mynne
want he den doet buten schuden om
onsen wil heeft geleden: op dat he myt
synen doede ons verlossen mochte van
der doet die ewich duren sal: daer wy
to waren gebaren om die ongehoer
samheit Adam en Euen: want sy dat
gebot gades braken en vanden appel
eten daer om got verbaden aff had
teten: dat is dat vynde punte vander
kersten geloeven **Dat vyfte punte**
van der kerstenre geloeven **xv**

at vyfte punt van der hersten
 geloouen is dit: **I**ch gelooue dat
 die gotlike ziele ons here ihesu
 xpi also vro als sy gescheiden was va
 den licham neder clam tot der hellen
 en daer wt verloesden die guede myn
 schen en die vrunde die daer in waer
 en. **E**nde dat ziele op den derde dach
 na synre doet weder quam tot synen
 licham en dat licham weder an nam
 en dat he op stont vander doet en we
 der leuendich waert waer got ende
 mysche: dit punt heeft geset en ge
 maect die helige apostet sunte Thomas
 in welken punte ons wort voer ogen
 geleect en te weten gedaen dat alle
 mynschen die voer ons here doet van
 eertrycke gescheiden waren na oer
 re doet gemeyntliken voeren ter hel
 len: want die gene die gade ontsaegē
 en dienden die wyle dat sy leefden op
 eertryken die vuren in voerbrocht
 vander hellen daer sy saeten in doncker
 heit en derfden der claerheit en des got
 like aengesichtes en anders en hadden
 sy gene pyn. **E**nde dese mynsche en
 vriende gades verloesde die gotlike ziele
 ons here doe sy van oeren licham gotlike
 was gescheiden wter donkerheit daer sy

in waeren. Ende toenden hem die claer
heit syns gotliken lichams ende angesch
yns en bracht sy mit eertsche parady
en lyet sy daer inne bliuen tot viertich
dage to na synre verrysenisse. Ende
doe voeren sy myt hem to hemel. Mer
quade mynschen die quelliken en boes
liche geleeft hadden als Cayn Judas
en oer gelyken die vuren mit affgront
ter hellen daer sy ewelic in bliuen moe
ten en minnermeer verloest werden
dit is ^{dat} vyfte punt des geloeyen. **Dat sefte**

Dat sefte punt van den vij puncte
punt der kerstenre geloeyen is dit
Ich geloeyen dat onse here ihesus
xpus op den vyrtichsten dach na syn
re verzysemis op voer ten hemel myt
synen vrienden die wt der hellen ver
loest waeren: waer got en waer myn
sche en dat he syt ter rechterhan syns
vaders des almechtigen gades: ende
mechtich is te doen en te laten inden
hemel ende in der eerden al dat he wil
doen en laten: en dit punt heeft geset
die helige apostel sunte: Bartholomeus

Dat dat seuende punt des geloeyen
seuende punt der kerstenre geloeyen
is dit Ich geloeyen dat ihe
sus xpus die soen gades ten huysten

dage sal weder comen in mynsliker
 formen en inder gelickemisse dat he op
 voir ten hemel en sal sitten ten oerdel
 en oerdelen auer leuendigen en doden
 In dit punt woert geroert die gerech-
 ticheit gades die alsulck is dat sy elke
 mynschen gyft en to wyest dat hem
 myt recht to behoert: den gueden dat
 guet den quaden dat quaet. Want
 den genen die hyr in zunden en in quat-
 heiden hebn geweest die gade nyet en
 hebn ontsyen en syn gebade hebben
 versmaet: en die guede lude die gades
 wende weren hebn lyden en pyn an-
 gedaen die sal got van hem wysen en
 seggen tot hem. **G**aet ghy vermaledi-
 den in dat ewige vuer. **E**nde tot den
 gueden mynschen sal he seggen: **C**omt
 ghy gebenediden tot my in ewige leue:
 went als die lerres gemeyntlick spre-
 ken. **B**een guede wercken en sullen
 bliue ongeloeent. **E**nde geen zunden
 en sullen bliuen ongepynt: want die
 zunden moeten twaren hyr op eert-
 ryke af geleget werden en gebetert
 myt rouwen en myt bychten en myt
 wercken van penitencien of sy moe-
 ten swerlich gepynt wesen in vege-
 vuer: of in der hellen gepynt werden

sonder eynde: dit punt heeft geset die
helige apostole sunte philypus **Dat**

at achtend punt des geloeven

Dachtende punte van der herste
geloene is dit **Ick** geloene in de
heligen geest dat he is die derde per
soen in der heligerdryeuoldicheit **Ende**
dat he comt witten vader en witten soen
en ongescheide got is mytte vader ende
mytten soen: mechtich en ewich **En**
dat he myt synre gracen enen mynsche
die daer to bereit is: brenget totter got
liker mynen en helpt enen mynschen
guede wercken bestaen en to oeffenen
en to volbrengē: die punt heeft gema
ect die helige apostel sunte **Matheus**

Dat negende punt des geloene

Dnegende punt van der hersten
geloeven is dit: **Ick** geloene in
die helige kercke: hyr mede woert ons
gegeuen te verstaen dat wy volcomelic
geloene sullen alder dyngen die die heli
ge leeres en die apostolen hebn geloest
Ende al der dyngen die die helige Pau
sen Cardenalen Bisscopen en ander gees
telike lude daer die geloene by staet ge
loeuē **Ende** dat wy sullen doen dat
sy ons hieten doen: en laten dat sy ons
hieten laten **En** al die gene die daer

nyet af holden en willen en in onge-
 loeue leue die sullen wy scouwen ende
 haten en verbanne en vermiete: dit
 punt heeft geset en gemaect sancte
 Jacobus minor **dat tiende punt des geloue**
 at tiende punt van der kersten ge-

Dloeue is dit: **I**ch geloeue in gemey-
 scap der heliger kercken en in ver-
 ghiffenisse der zonden. **I**n desen
 punte woert ons gegeuen to verstaen
 dat wy sullen volcomeliken geloeue
 hebn dat got so guedertieren en ont-
 farmhertich is dat he ons gerne ont-
 faet tot synre genaden mynlic en onse
 sunden ende mysdaet altemael vergyft:
 wanneer wy rechten zouwen hebn en
 waer byecht spreken en die zonden wil-
 len laten en na onsen vermoege betere
 Oeck mede sullen wy geloeue dat een
 mynsche die syn bycht heeft gesprake
 en bute doet zunden is die is deylach-
 tich al der gueder wercken die van al-
 len gueden kerstenen luden al die werlt
 doer geschryen. **E**nde dat die pyn en
 die doet ons here en dat tormet alder
 heligen die om den willen gades ende
 voer die kersten geloeuen syn gestorne
 ons to hulpen te comen in aflact en

vergriffenisse onser sunden: dit punt
heeft geset die helige apostel sunte

Symon **Dat xij punte des kerstengeloue**

Dat eyfste punt vanden helige
geloeven is dit: **I**ch gelooue
dat alle mynschen die ye op
eertrycke quamen ten Ionxten dage
weder op sullen staen en ten ordel co
men en loen ontsaen na oeren wer
ken: dit punt heeft geset en gemaect
Iudas thadeus symons broder **Dat**

Dat xij **xij punt des geloeven**
punt vanden heligen geloeven:
is dit dat die guede kersten
mynschen die buten doet sunden syn:
en mder heliger kersten geloeven ge
storuen syn myt gade sullen hebben
en besitten dat ewige leuen **E**nde
dat die gene die m doet zunden syn
sonder berouwe en sonder bycht en
m ongeloeue gestorue syn verdoemt
sullen syn int vuer der hellen ende
totter ewiger doet gewyest sulle wer
den: dit punt heeft geset en gemaect
die helige apostel sunte **Mathias**: dit
syn die xij punte van der kerste gelooue

Aoert so sullen alle guede kersten
mynschen geloeven volcomelic

dat got dryuoldich is in psonen en eenwol
 dich in wesen: dat is in substantie en der
 naturen: want vader soen en helige geest
 synt dry psonen: en die dry syn een waer
 got en ongedeilt en ongescheiden. **D**ie
 persoen des vaders is ewich en nergent
 af gecomen: die soen is vanden vader
 gebaren en wt om gecomen: die helige
 geest comt voert wt om beyden: dat
 is wt den vader en den soen. **M**er
 af hebn wy een exempel en een gelic
 kenisse ander sonnen: want ander sone
 syn drye punte: dat een substantie dat
 is wesen der sonnen. **E**nde is een claer-
 heit en daer is in heite en wermite:
 die substantie der sonne is nergent aff
 gemaect en die claerheit comt vader
 substantie. **E**n die claerheit ghyft
 sy voert op die werlt en verlichtet
 alle die dynghe die op der werlt syn:
 nochtant en scheidt die claerheit niet
 vander sonnen en die wermite comt
 van om beyden en bliuen in een on-
 gescheiden. **A**ldus so en is die persoen
 des vaders nergent aff gecomen wet
 sy heeft altoes sonder begyn geweest.
Ende die soen comt wt den vader
 also als die claerheit comt vte sone en

heuet mynslick natuer angenamen
en heuet al die werlt myt synre got-
liker wysheit verlicht nochtant en
scheyt he myt van den vader gelic
dat die claerheit myt en scheyt van
der sonne: azer he is altoes gebleuen
in den vader also wal doe he mynsche
was woerden als he to voere was eer
he mynsche wart. **E**n die helige ge-
est comt vten vader en vte soen:
Belicker wys dat die warmte comt
vter sonne en vter claerheit. **E**n
he is een bant der mynen tusschen de
vader en den soen. **E**nde gelycker
wys dat die warmte der sonnen alle
creature gyfft cracht die groeyen en
te bloyen en die vrucht te maken al
so gyfft die helige geest allen guede
mynschen cracht ende macht alle gue-
de werken te doen en to groeyen en
to bloyen en voert to gaen en staen
de to blyuen in gueden werken: voert
so sullen alle guede hersten mynschen
geloeue volcomelick in den sacramen-
te des altaers. **A**lso dat die soen ga-
des Ihesus xpus is in den sacrament
myt vleysche en myt bloede myt zie-
le en myt geest en mytter gotheit

also verlicht en also volcomelic als he
 van synre moeder der reynre ioncfrou //
 wen waert gebaren. Ende als he op
 den gueden vrydach an den cruce hinch
 Oech syn die punte vander heligen kers //
 ten gelooue die alle mynschen syn seul //
 dich te weten en te verstaen en volko //
 melic te geloouen. Laet ons dan den
 guedertyzren got oetmodelic an roepe
 en bidden dat he onse herte en onse syn //
 ne also verluchte mytten licht der
 waerheit en der gerechtter kennysse
 dat wy die waerheit moeten kennen
 also als die heligen apostolen dede. En
 dat wy die punten der gelooue moeten
 te recht geloouen en also moete leuen
 dat wy mytte helige apostolen come
 moeten int ewige leue: en myt hem
 gebruiken der vrouden die nimmermeer
 en sal eynde dat moet ons gunne die
 vader die soen en die helige geest. *Ame*

Dat *Baden derde punt des gelooue*
 derde punt van der heliger kers //
 ten gelooue en daer op gefondirt
 en gesticht is: dat is dit dat men die
 sunden scouwe sal. Ende want nymat
 die sunden en han gesouwen he en moet
 weten wat sinde is. *In* om ist te we //

ten dat sunte Aug⁹ spreect en seget al
dus **S**unde is wanneer een mynsche
got versmaet en syn gebade: en he dat
vergencklike guet verkyest voer dat
ewige guet. **E**n wanneer een myn
sche denct of spreect of werct tegen
got of tegen syn gebade of tegen die
heilige geloene: voert is oec te wete
dat sommige sunde wal hieten doetlike
sunden en sommige wal hiete dagelike
sunde. **S**euuen sunden syn die genoemt
syn hoeftzunden of doetzunden: dat
syn dese die hyr na volgen: die wste
heit houerdy: die ander heit taern: die
derde heit nydicheit: die vierde heit
traecheit: die vyfte heit ghyrdichheit: de
seste heit gulsichheit: die seuende heit
onkuisheit. **D**ese sunden heiten hoeft
sunden want sy syn een hoeft en een
wertel en een begyn van allen sunde.
Sy heiten oech doetlike sunden: wat
sy die ziele eens mynschen scheiden
van gade en brengen enen mynsche
totten ewigen doet. **W**ant got en
brech nymant so lief viel he m doet
liken sunden en bleef daer m en sterf
sunder beruwe en bycht he en wies
den se totter hellen en totte ewige doet

Ende wantet mynslich is in sunden
 te vallen en diuelix is in sunde te bliue
 en te sterue: hijs om heft ons got gera
 den dat wy also duck als wy in sunde
 vallen ons pyne sullen op te staen myt
 rechte rouwen en myt waerre bycht
 dat wy die sunden betere sullen myt
 werken van penitencie als myt vaste
 myt gebede myt almissen en in den wil
 len sullen wesen lieuer te sterue dan
 in sunden meer te vallen. **W**ant die
 wyle dat wy den geest bynnen heb
 ben en op eertriche syn so volgt got
 synre ontfarmherticheit en ontfanct
 ons vaderlic en mynlic wanneer wy
 berow hebn van onsen sunde of misda
 den: en wy genade van hem begeren
 so verghijft he ons onse sunde altemael
 en en willer nyet meer gedencken wan
 neer wy doet syn. **E**nde als die ziel wt
 den liue is gescheiden so volgt got synre
 gerechticheit: en wyset die gene van
 hem die tegen hem misdaen hebn ende
 wetentlike in doet sunden gestorue syn

Augustinus **Van den dagelike sunde**
 en Zaymudus seggen dat dese
 sunden die hijs na gescreue staen
 gerekent syn onder die dagelike sunden

1m
Meer teten en drincke dan noet is:
meer to spreken of te swigen dan nut is
Die arme lude die broet bidde wrede
lic en wech heeten gaen: **A**lt gesande
liue teten als ander luden vasten **O**n
tythike en bauen mate te slaepen: en nyet
te tyde te kerken to come: tot den geuan
gen nyet te comen: en den specken nyet
te vanden: de eendrechtich syn oneen
drechtich te maken: wyf en kynder kna
pen en meegde meer te verspreken en
schelden dan reden is: en daer mede me
er to smeyken dan reden of behoerlich is
Enen armen mynschen die hunger ende
homer heeft syn noettrufft nyet te ge
uen: **A**lt ander luden te smeyken om bae
te en om vordel en gewyn daer af te cry
gen: **C**ostelike spise en lecher werchap
te reyen en te maken: ydeliche spothiche
burdeliche onnutte woerde te spreken in
spreken in spot en sonder noet te sweren:
en dan nyet to holden als men laeft als
men sweert schelden vloicken en lude te
verspreken **O**eck syn daegelyre sunden
vergiftliche sunden: en die dagelyre sunden
die wy alle dage doen myt onnutte ghe
dachten myt onnutte woerden en myt
onnutten wercken der syn also vele datt

een mynsche myt scriyuen noch tellen
 en can. **E**nde dese dagelyre sunden ma-
 chmen afleggen myt missen te hoeren
 myt **P**ater nōs te spreken myt dage-
 lyren bychten myt wy water en myt
 den clocken te luden en myt cloppen vor-
 dat herte en myt aflaet to wynne. **A**er
 van den doetsunden moet men sonderli-
 ge bycht spreken en daer moet men son-
 derlinge penitencye of beteringe af doe-
 sullen wy werden vergeuen als sunte
 lucas beschryeft: so sprac onse here op
 een tijt totten loeden dese woerde ende
 seyde: **T**en sy dat ghy die sūde begreft
 ende penitencye doet voer uwe sunden
 ghy sult alle verderuen: dit is te vstaen
 myt alleen an den liue van orloge hon-
 ger en steerste: **a**er oech ander sielen
 wat die sunden syn een sake der verder-
 ffnisse des vleyscho en der zielen: dat die
 sunden eens mynschen verderffnisse syn
 an den liue dat moegen wy mereken in
 den woerden die gescreuen staen in twiff-
 te boeck der bibilen dat genoemt is den
 tronomie: **W**ant daer staet aldus gescre-
 uen dat die heilige **ppha** van geheyte ga-
 des dese woerde en sprach totten kynd
 en van israhel: **I**st dat sake dat ghy gade

ferde

moysee

ontsvet en syn gebade holt en hem die
nt en mynt en v hoert voer sunden
daer dat heydensche volc mede om gaet
so sal v got behueden en beschermen
en verloesen van al uwen vyanden
Got sal v oech gheuen regen en tydich
weder v corn sal oech wael wassen v
beesten sullen wael groeyen en manich
uoldich werden en alle dat v to behoert
en ghy v hant anslaet dat sal toeneme
en voertganc hebben **A**n allen dyngē
suldy gebenedit wesen: Mer ist dat sake
dat ghy gade nyet en ontsvet en syn ge
bade nyet en holt en die gebade gades v
smaet: so sal got tegen v wesen en uwen
vyanden macht auer v geuen te vange
en te slaen en wt uwen landen te iagen:
steerst en pestilency hunger en commer
sal v got seynden: **G**hy en al dat v to be
hoert sal vermaledyt wesen en sal quech
ken varen **A**lle dese dyngē die die ysheet
moyses den kindere van Israhel te voer
en seyde die geschieden hem: wat die wy
le dat sy gade ontsaegē en syn gebade hiel
den hadden sy ruste en vrede: En nymāt
en doerste noch en mochte hem quaet doe
Sy waren rye en salich ter werlt en dar
sy oer hant an sloegen dat had voertgac

Mer doe sy hem kyerden van gade en syn
 gebade versmaden en sy afgade an beden
 en gade myt oeren sunden vertoernden:
 doe woerden sy geslagen en altemael wt
 oeren landen verdreue en allet dat om
 tobehoerde dat voor quelic en verderff
Aldus moegen wy merken en verstaen
 dat die sunde is een sake der armoeden
 en des lydens en der verdopmissen eens
 mynschen an den licham: want hielden
 die mynschen die gebade gades en leueden
 als sy solden got dede al dat sy wolden
Voert so syn die sunden des mynschen
 een verdoemnisse an der sielen: want
 om die sunden en om die quaetheit die
 een mynsche duet so woert die siel ver-
 doempt en toetter hellen gewyst. **E**nde
 dat dit waer is moegen wy merken an
 den woerden die got seluer gesproken he-
 uet doer den mont des pphete Ezechielis
 die ziele die sunden doet die sal steruen:
 die soen en sal nyet draegen die sunden
 en die ongerechtigheit syns vaders: en
 die vader en sal nyet draegen die quaet-
 heit syns soens. **M**er ellic mynsche sal
 syns selfs boerden draegen en om syns
 selfs sunden verdoempt werden en des
 ewygen doertz an der zielen steruen: wat

als sunre August^{us} spruct en seget Der
gerechtigheit gade hoert to dat sy gene
quaetheit ongepinicht en sal laten en
geen guede wercke ongeloeft en sal late;
want die sunden en ongerechtigheit de
een mynsche duet en begeet die moet
twaeren gebetert wesen op eertrijcke
of int vegevuere of inder hellen die wyle
dat wy op eertrijcke syn en na den lich
am leuen so moegen wy die funde lich
teliche beteren myt rouwe en myt bich
ten en myt andere werken van penete
rien Mer mdat vegevuere moete wy so
sweerlichen beteren: mer wy moegen ha
pen wt der pinen verloest te werden:
mer myt eer dan als got wil: mer in
der hellen moeten wy so onuerdrechtliche
int vuere der ewiger pinen betere sonder
haep daer wt te comen en verloest te wer
den. **Aldus** hebben wy dat die sunden
syn een saecke der verderfnisse an den
liue en an der zielen hiir om wil wy heb
ben ruste en vrede van: herte op eert
rijcke helich en salich wesen: en in alle
dyngen van gade gebenedijt en na dese
leuen comen ter ewiger salicheit: **Soe**
is ons noet dat wy sunderlinge die
seuen doetzunden myt oeren geselschap

die hem na volgen seouwen en vlyen
 en ons oech mede hueden voer dagelike
 sunden licht en vergiflich sy brengen
 die ziel nochtant tot zwaerre verdomp //
 missen en der moecht so vele wesen dat
 sy al zwaer solden wesen: want een
 plume is licht nochtant mach der plu //
 me so vele te gader comen in enen
 groeten sack dat sy al zwaer solden we //
 sen te draegen. **Aldus** ist oech mytten
 daegelyken sunden: voert wat luttel hi //
 de op eertrike so helich syn sy en vallen
 by wilen in sunden want et mynslich is
 in sunden te vallen mer et is duuelic in
 sunden te bliue en te verharden: hijs om
 sal ellic guet kersten mynsche alle daege
 dat bueck synre consciencie auer lesen en
 auer dencken syn leue en besyen of he in
 enigen gedachten of in enigen woerden
 of in enigen werken gedacht of gedaen
 heb tegen got of tegen syn gebot of tegē
 syn euenen mynschen: vint hem een
 mynsche misdadich tegen got so sal he
 voer syn herte cloppen en myt wenende
 oegen here got ontfarme dy auer my ar //
 me sunder. **Heuet** he misdaen tegē syn
 euen mynschen en he den toornreden heft
 geset: so sal he tot hem gaen en sal om v //
 giffenisse bidden en om also voel ere doe

als he on schanden heeft gedaen ende
also lieue als he om schande heeft ge
daen en brengen on weder to vreden
wat wy en kunne gade nyet gebeten
en die misdaet die wy tegen hem mis
daen hebn: **T**en sy dat wy onsen euen
kersten gebetert hebn dat wy tegen
on misdaen hebn: **E**nde dat die war
is moegen wy mercken inden woer
den die sunte mathews heeft bescreue
Doe onse here op een tijt sprach tot
synen jongere: yst sake dattu dyn of
ferhande brengest totten altaer en du
onder wegen denckest dat dyn broed
tegen dy misdaen heeft daer du hem
in heuest vertoernt en misdaen. **S**o
laet dyn offerhande staen voer den altar
en byer dy weder om en versoen dy
myt dynen brueder: **E**nde waneer
du myt hem versoent byt en he te
vreden is gewoerde: **S**o com dan mit
dynre offerhande en brenge se ten al
taer en offer sy dan gade: soe sal dyn
offerhande gade wesen ontfenckelic
en bequeme: waneer dan een my
sche syn consciency wal besyen heeft
ende he weet dat he misdaen heuet te
gen synen euenmynschen en tegen got
so sal he annemen een leuen van pene

tencien en beteren die mysdaet myt
den sacramente der penetencien so mach
he gade genaken. **W**at onse he heeft sel
uer gesproken dese woerde tot alle myn
schen: doet penetencie en dat ryck der
hemelen sal v genake want een mynsche
die comen sal ten ewigen leuen die moet
so reyn wesen van allen sunden als een
nybaren kint ist wt der voente compt
Ende hijr om wanneer wy dat cleet
der kuytheit en der reynicheit dat wi
inder heliger doepē ontfangen beulet
ken en ontreynt hebben myt menig
gerhande sunden: **S**o is ons noet dat
wy annemen dat sacrament der pene
tencie op dat wy daer mede werden
gereynicht van allen sunden en vlechtē
daer wy mede ontreynt syn: **W**ant
wy dan mytter penetencien onse sun
den moegen beteren en gade genaken:
hijr om ist nut en orberlich te weten
wat penetencie is en waer to sy guet
is: sunte **G**regorius en **A**mbrosius die
helige leerres spreken en seggen aldus
van penetencien **Van penetency**

Penetenci is bescreven van sunden
die een mynsche gedaen heeft mit
enen volcomenen wil die sunden voert
meer te laten en die sunden nimmermeer

en wil doen: Wāt wie dat syn funde
bescreiet en genen wil en heeft syn
sunden voertmeer te laten die is een
spotter en en geen waer penitencien
Voert is te weten dat dry dyngen
syn die daer to horen dat penitency
recht wesen sal. **D**at erste is rechte
berou: **D**at ander is waer licht: **D**at
derde is volcomē beteringe. **W**āt wie
van gade genade wil ontfacen die moet
erst een mijsaegen van synen funde
hebben en laten om leet wesen dat he
tegen got misdaen heeft: daer na moet
he die sunden claerlich bychten sonder
bemanteringe en tegen synē rechte pries
ter of enen anderen kan he om nyet ge
raden by synē oerloef en ten derden ma
el moet he beteren na rade syns pries
ters. **T**otten rechten vrouwen hoert
dat een mynsche sal suchte en screyen
om al quaetheit die he heeft gedaen en
om alle die guede wercken die he heeft
achter gelaten en die he wal mocht heb
ben gedaen: Ende om al gracie en duog
den en loen dat he heuet versumt berde
hem en synē euen mynschen. **E**en sun
der mach gheern berou hebben vā synē
sunden: want men en mach myt gene

dingen got bet sachtmoedich maken
ende daer to brengen dat he enen my
schen ontfange ingenade en om syne
sunden vergeuen dan myt rechten rou
we: dat die waer is moegen wy merc
ken an sunte peter en an marien mag
dalene: Want maria magdalena was
een apenbaer sunderfche en vol alre
sunden daer sy om verdoemt solde heb
ben geweest hed sy gene rou gehad
Ende doe sy berouwenisse kreech va
oeren sunden en onsen here te voeten
vyel en genade van hem begeerde en sy
inden synne was minnermeer sunden
to doen: Alre hant ontfynck sy onse lie
ue here in genade en verghaf oer al oer
sunden: En hengeden oer dat sy by sy
nen voeten sat: Ende duchte syn voete
hefflich en mynendich kusten: Sun
te peter had oec swerliche tegen onsen
he misdaen: Wat he misfaecte synre
drii weers en zwoer enen valschen eet
dat he onsen here nyet en kende en dat
he van synen iongeren nyet en weer
Ende om dese misdaet sold he verdoemt
hebben geweest hed he gene rou gehad
Mer want he van rouwe en van ver
uermisse syns liefs en nyet van quat
heiden misfaecten onsen he en he alrehat

berouwenisse daer af kreech hijr om
vergaf hem onse heer syn sunden en
syn misdaden en lijet hem synre mis
daet nyet ontgelden: mer he maecten
oen een voersten en enen ouersten va
den apostolen en beual hem den sloe
tel vande hemel: Voert so is te wete
dat die rechte berouwenisse also groet
moet wesen als die gemichte der sin
den groet geweest heuet sal een myn
sche volkomelic vergiffenisse hijr op
eertrinc ontfangen van synen sunden:
want is die rouwe of beteringe myn
re dan die sunden eyschen so moet die
mynsche also lange int vegevir wese
hent he die sunden heeft gebetert: wa
nt die gerechticheit gades en wil geen
sunden ongebetert noch ongepynt late
Voert so is te wete dat een mynsche
so groete rou mocht hebben van synen
sunden al hedde he oec alle die sunden
gedaen die ye mynsche gedae heeft:
dat dit waer is moegen wy mercken
an den schecker die opden gueden vry
dach by onsen here hynck tot synre re
chter hant: want die schecker had gewe
est een quact mynsche he had geroefft
gestalen en gemoert en vele ander doet
sunden gedaen daer he om verdoemt

geweeſt ſolde hebben hed he genen rech-
ten rouwen geladit van ſynen ſunden:
Mer doe die ſcheker ſach dat groete onrecht
en die groete ſinlichkeit die die joeden on-
ſen here deden buten ſyne ſchulden ende
myſdaet. **E**n onſe lieue here die pyn ſo
guedertierliche leet ſo ramerden hem on-
ſen here en kreych myn tot onſen heer
en medelyden myt hem en inden medely-
den waert he alſo ſeer ſcreyende en kreych
groete rou van ſyne ſunden: dat hem onſe
he al ſyn ſunden vergaff. **A**lſo dat he
oec anders geen pyn en leet voer ſyn
ſunden dan die pyn des cruceſ daer he
doe an hynic: want he en quam nye in die
helle daer Adam en Eva in waere: noech
he en quam oec nyet in dat vegevuir. **W**at
onſe he was voer hem geſtorue en had die
helle geſtoert en ſyn vrunde daer wt ver-
loeft en had ſe gebracht int paradys: Mer
doe die ſcheker in ſynen meeſte rouwen
was. **D**oe ſprack he tot onſen he en ſeyde
he denck myns als du comest in dyn rycke
En onſe here antwerde hem en ſeyde: Ic
ſegge dy verwaer: Du ſalſt huden myt my
ſyn in myns vader ryck. **W**ant dan een
myſche myt rechten rouwe mach kry-
gen vergyffeniſſe van al ſynen ſunden

Y en

Ende die tijt nyet mach wesen te
cort noch die sunden te groet noch te
manichuoldich: hyr om en sal mynāt
vallen in mystroest noch in wanhape
woe groet woe zwaer woe manichuol
dich die sunden syn die he heeft myf
daen. **E**mer he sal berouwe hebn van
synen sunden en byecht spreken en
penetency doen en beteringe na synē
vermoegen en genade begerē va gade
Ende got sal synre sondertwyuel ont
farmen en sal om syn sundē vergeue:
doch al ist dat sake dat got so guedertier
en is dat he enen mynsche al syn sundē
vergeest als sy om berouwen daer op
en sal he nochtant geen sunden doe noch
dencken du willest dynre genuechte
bruke die wyle dattu ionek bist wan
neer du olte bist en dy der werlt nyet
en lustet: dan wilstu dyn leuen betere
en penetency doen van dynen sundē:
Want got is also guedertiere waneer
du rouwe heuest so sal he dy dyn sun
den vergeuen. **E**nde al weert oech sa
he dattu storuest sonder bychte en sond'
rouwe nochtant en salstu nyet verdo
emt werden. **W**ant got is also gue
dertiere en ontfarmherich he en laet

nymant verlaten bliuen die gene die
aldus denken die syn in enen sundeliche
leuen: wat sy en willen die sunde niet
laten noch betere en sundigen in den
heiligen geest: Want sy doen tegen die
gerechtigheit gades die die sunden gebetert
wil hebr. **E**nde sy verlaten hem op die
ontfermherticheit gades die hem niet
to hulpen en comt ten sy dat sy die sunde
begeuen en blychten ende beteren myt
rechten rouwe en myt wercke van pe
netencien. **W**at het syn sommige sunde
daer men mede sundiget inden heiligen
geest: welken sunden staet bescreuen in
den heiligen ewangelio. **D**at sy hyr inde
ser tijt noch na deser tijt als een mysche is
doet nimmermeer vergeue en sullen wer
den: die sunden heit wanhape en bren
get enen mynschen daer to dat he geen
blycht en spreekt en geen penitency voer
syn sunden en doet. **E**nde dat een my
sche meynt dat syn sunden also groet
syn en so menichuoldich syn dat sy se
niet gebeteren en kunnen: en dat sy hem
nimmermeer vergeuen en sullen werden.
Ende also als. **C**ayn en Judas dede: wat
Cayn syne broder Abel doet geslage had
de: en hem got dese woerde to gesprake
hadde dat bloet dyns broders Abel ruept

he steerfft : wāt onse hē heeft seluē ge
 spraken dese woerden: **I**ck en wil nyet
 den ewigen doet des sunders mer ick
 wil dat he hem bekijer van synē sundē
 en ewelike leue: **M**er die gene die also v
 haerdē waeren in oeren sunden en in
 oerre quaetheit dat sy lieuer doen quaet
 dan guet. **E**nde in den willen syn moch
 ten sy eweliken leuen in sunden en in
 quaetheiden: en die in dusdamen schijn ster
 uen ende van eertzicken scheiden die
 wijs die gerechticheit gades totter hellē
 als daer ewelich te wesen in pynen wāt
 sy hiir mder tijt doe sy leefden ewelich
 in sundē en in quaetheiden te bliuen en meyde
 te wesen. **D**ie ander sūndē daer men
 mede sūndicht in dē heilige geest die is
 gendemt vermetenheit: dese sūndē bre
 net enē mynschen daer to dat he denct
 got is also ontfarmhertich he en laet
 nyman verclaren bliuē. **E**nde dese
 sūndē sint tegen die gerechticht gades
 want sy brenghē enē mynschen daer
 to dat also hēf quaet als guet duet: en
 he hem also verlatet op die ontfarmher
 ticht gades dat he die sūndē en quaet
 heit die he duet nyet en biicht ende
 genē zou daer af en heuet ende geen be
 teringe daer af en duet en daer in bliefe

en steruet: wāt alle quāthēit gebetert
moet wesen na der gerechticheit gantz
En een mynsche die hem sonder beschei
denheit verlaet op die ontfarmhertic
heit gades en geen beteringe en duet:
hijr om en is den oer sunden hijr op
eertrike myt vergeuen en want he
m quaetheit steerfft so moet hy die
sunden ewelike in der hellen steruen
en en sullen hem nūmeermēer vergeue
werden. **D**ie derde zunde in den heli
gen geest **vs** gehēte Traech^t of ver
sumenisse der tijt: wāt dese sunden
brenget sommige lude daer to dat sy
oer tijt die om got geest hem in toe
dienen en penitency to doen versumē
sy myt dansen myt reyen myt houen
dyē en myt onkuisheit en myt man
gerhande zunde en ydelheit. **E**n dat
sy dan dencke: du bist noch linc du
machst langer leuen: du willest dyre
genuechte bruke die wyle dartz dylust
inde als du olt bist gewoerde so wilstu
dym leuen betere en gade diene. **T**en
noch geen tijt die werlt tebegeuen:
Dus dencken vele duaser mynschen
en verlaten op oer roecht ende starich
en steruen dyewyl haestelich en versu
melich wāt sommigen verdrencken

smigen breken den hals en sommigen
 werden verslaegen of steruen anders
 haestelike. **E**n wat sy oer tijt aldus
 versumen en guede wercke afterlate:
 en oer sunde nyet beteren en wille mit
 penitencie nyet rouwe nyet bychten
 Ende sy dan dus onuersienlic van eert //
 ryke vaeren: so en werden hem oer sun //
 den hyr nyet vergeuen. **E**nde want
 sy inden sunden steruen so moeten sy
 na desen leuen harde swerliche laerme
 en beteren. **O**ech vallet dicwyl dat een
 mynsche haestelich zyeck wort en also
 groete pyne en we hefft dat he syne
 memorie en syne syn verliest: en dat
 he synre sunden nyet en kan gedencke
 noch oech bycht gespreken: hyr om en
 sal hem een mynsche nyet verlaten op
 syn wicheit noch op syn staricheit
 Mer he sal altoes insorgen en in anyt
 wesen en dencken dat he omer moet
 steruen: en en weet wo of waer. **E**n
 he sal hem hueden van groete sunden
 en spreken syn bycht wanneer he in
 sunden is gevallen en beteren die sun //
 den na rade syns bycht heers: want
 al heuet ons got gelauet genade te doen
 en ons onse sunden te vergeuen wan //
 neer wy rouwe hebn en genaden van
 hem begeren: he en hefft ons nochtant

nyet te weten gedaen woe lanck off
woe cort wy sullen leue off **wanneer** of
woe off waer sy sullen steruen. **E**n
hijr om wat die doet ons alle dreyget
daer om sullen wy alle gader daer tege
altoes wesen bereit en also leuen off
wy altechant souden steruen. **A**ldus
hebn wy vanden rouwe dat dat iuste
punt is datter warre penitencien to
behoert. **H**u willen wy voert besien
van den anden punte der penitencien
als vander bichte. **Vander bichte**

Bichte is een vrje en een moet
wille apenbaringe al der sunden
die een mynsche heuet tegen gade en
tegen syn gebaden en tegen syne euen
kersten myt gedachten myt woerden
en myt wercken als myt volkomen
wille die sunden te laten en te beteren
na inde eens presters daer men die bichte
tegen doet: hijr is te weten dat een kers
ten mynsche ten alre mynste schuldich
is alle iaer syn bichte te doen tegen sy
nen rechten prester die syn kerspel
paepe is off van des kerckere wegen
den die bichte beualen is te hoeren: En
wie dat sonder oerloff daer en tegen doet
en enen anderen bicht die is ongehoer
sam en he duet hem seluer daer schande

mede: want men dencken mach dat hy
 saken onder hem heeft die hy syne pries-
 ter nyet seggen en doer den hy dagelijc
 voer synen oegen suyet om die schande
 die hy daer af sal hebbe. **O**och weert
 sake dat een Curiaet off een priester al
 sult weer van wesen dat hy clappende
 off wytwerpende weer van woerden
 off dat hy een hetter off een ongelouich
 mynsche weer off dat hy een geck weer
 en he geen onderscheit onder den kende sake en
 en nyet en wysten woe men enen my-
 sche solde raden en wyssen off helpen
 soe mochte een mynsche oerlof bidden:
 En als hy oerlof gebeden hedde soe moch-
 te he tegen enen anderen byechten al
 en wolde hem syn priester genen oerlof
 geuen: **M**er wanneer men heeft enen
 bescheiden rekelicken geleert man so
 sal he tegen hem byechten en om geen
 re schanden wil tot enen anderen gaen
 want die schemde nemet ene mysche
 syn sunden aff. **E**n die priester en moet
 oeck die sunden die hem gebijecht syn
 nyemant seggen: want weer een pri-
 ester soe dwaes die die sunden apenbaer-
 den die hem geseget weere en die voert
 segede en men dat oeck mochte betu-
 gen: den priester solde die biscop of syn

ouerst in enen kerker leggen tot syn
re doet toe. **V**oert so is te weten dat
een mynsche is schuldich syn byechte
te spreken syn sunden en syn leuene
nen priester to apenbaeren: en dat des
myet alleen genoegh en is gade to byech
ten: als dauid en damiel en ander hellige
leerres en ppheten hyr voermaels ple
gen te doen en mytter byecht genade
van oeren sunden te vercrygen: want
eer got mynscheliche natuer an nam
so wast gade guet genoegh dat men hem
alleen byechte. **M**er doe got mynsche
gewoerde was en ^{wer} apostolen en priester
en macht gaff te byechten en te bynde
en to ontbynden doe en wast vander
tijt myet genoegh gade alleen te byechte
mer eth is noet datmen gade to voeren
myt rechten rouwe die sunden byecht
en myt rouwe comen totten priester
en byechte hem alle syn sunden en quaet
heit die men heuet gedaen sonder bewyn
pelinghe en sonder enigerhande verscho
ninge: en een mynsche sal dese punte a
uer hem hebn die rechte byecht sal spre
ken. **E**en irsten en sal hy myt byech
ten syn sunden als Adam en Eua de
den want doe sy mytsdaen hadden ende
dat gebot gebraken hadden: en hem

got vragheden waer om sy syn gebot
 gebraken hadde doe leyde Aldam syn mis
 daet op syn wyff **E**ua: en sprach aldus
 en sende dat wyff dattu my gegeuen
 heuest gaff my vander vrucht die du
 oer verbaden haddest to eten en ic beet
 myt oer daer aff **E**nde Eua leyde die
 misdaet op die serpent: en sprach aldus
 die serpent heuet my bedraegen **W**at
 sy oer sunden male op den andere ley
 den en gene genade en soechten an gade
 myt oetmoedicheiden daer om steit sy
 got vreden paradise en satte sy in ellen
 dicheit deser werlt: als dat sy daer in
 sullen wesen in penitency doen en sun
 den daer in solden arbeiden myt honger
 myt dorst myt heyten myt kolden myt
 haken myt raden myt sweteygen ansicht
 en myt zwetigen leden en oer broet sol
 den wyuen dat sy solden eten tot der tijt
 to dat sy storuen **A**ldus syn oeck somp
 ge mynschen die oer sunden en quaether
 den op enen anderen leggen en seggen die
 man off dat wyff brachten my daer toe
 off die boese geest rydet my te doen: aldus
 en sal men myet byechten mer hy sal hem
 seluen sculdich kennen en laten oeck ene
 anderen syn byecht spreken van dat hy
 mytsdaen heuet **W**ant sunte Augustin⁹

711
sprict aldus: laet den boesen geest en ander
lude vaeren en en gheeft on en geen sch
oelt in dynre quaetheit die du heuest
gedaen: Mer ghyf dy seluen sculdich voer
gade so machstu genade veringen. **E**n
anderen mael sal een mynsche waerach
tich wesen in synre byechten en hem
daer voer hueden dat he nyet en he
ge: he sal gaen totten grunde syns her
ten en der waerheit en seggen syn sin
den als he sy heuet gedaen: want he sal
seggen die groetheit en menichuoldich
en in wat tijden en in wat steden en
myt wat mynsche he die sunden heuet
gedaen: want die sunden syn zwaer
als men sy duet op groeten hoechtijden
off op heilige steden dan anders waer: En
sy syn swaerre en groeter gedaen myt
geestelike luden of mytter man wyff of
susteren of myt magen dan anders. **E**n
hijr om wanneer een priester vraeghet
enen mynschen die om byecht na ver
stant van synē sunden so en sal he nyet
om slaen noch versyre enigerhande
dynge noch missaken: Mer hy sal by
der waerheit bliuen en seggen so sy ge
schijet syn. **E**n en gene auer-of schem
te sal he die waerheit achter laten: wat
een mynsche en sal nyet brechten als

Cayn dede: want doe Cayn synen broder
 Abel doet geslaegen hadde en om got vrac
 gede waer syn broeder weer versierden
 he een loegen en spraech aldus tot gade
 ick en weet nyet waer he is ick en byn
 myns broeders huder nyet. **E**n wat
 he aldus loech en syn mysdaet nyet en
 behande en oeck geen genade aen gade en
 soechte noch en bat: hyr om en vergaf hem
 got syn sunden nyet. **T**en derden mael
 is te weten we dat rechte byechte wil
 spreken die sal hebn een reyn puer me
 ninge die sunden die he byecht niet minner
 meer te doen: want wie byecht spreket
 al hy zijck is off als hy lyden off verdu
 et heeft an lieue an guede off an vrunde
 off an magen en dan hulpen off troestes
 begeert: en die sunden die he byecht
 niet en meynt te laten en voert an na
 den gebaden gades nyet te leuen: die sla
 cht pharao. **W**ant doe hy van gade ge
 plaget en gecastigt woert nyet synen
 volke: doe he en syn volke die pyne nyet
 gelyden en honden behande he en beliede
 syn mysdaet en sprach aldus ¹⁰⁵ moyses en
 seyde werlich got is gerechtich: ick ende
 myn volck is quaet en ongerechtich en
 ick bidde dy dattu voer ons biddest dat
 got syn plage van ons neme: dese byecht

170
scheen guet te wesen mer sy en was ny
et puer noch reyn: want he en meynden
nyet gade gehoersam te wesen en dat
scheen daer wal an: wāt doe he verloest
was vander plagen doe was he alsoe
quaet na alz he to voeren hadgeweest

C Ten werden mael saleen mynsche al
die sunden die he gedaen heuet: syn sy
groet off cleyn altermael vergaderen
en seggen sy te samen ongedeilt enen priester
ter die sy byechteer is. **W**ant wie dat syn
byechte deilt en een deel seget synē sprac
ter en dat ander deel bynne holt en wil
dat enen anderen priester seggen: licht
om schemte off om dat he guet wil schyn
nen voer den ogen des priesters den he
byecht: die en deerff des nyet vermoede
dat hem got syn sunden vergheeft om
der boesheit wil om der geuynsicheit wil
die he in synre byechte heuet: want daer
staet aldus gescreuen: die almachtige got
die een simpel en een ongedeilt wesen is:
die en deilt syn genade nyet. **E**n twaer
en he vergheeft enen syn sunden alterma
el off nyet: hijr om wellie mynsche van
gade genade wil ontfangen die spreck vol
komelick syn byechte van synen sunden
die he nyet gebrecht en heuet: en die he
kan teffens gedencken alz he voer synē

priester sijt en byecht wil spreken ist sa-
 he dat he naemaels meer dencket so sal he
 weder come en segge: Ick heb wat verge-
 ten en segge dat he weet en dat mach
 een mynsche wal doen: wat die memo-
 ria is bywilen cranck also dat een my-
 sche bywilen al sy sunden opeen tijt
 myt en kan gedencke. **E**n aldus en wo-
 ert die byecht myt gedeilt als een my-
 sche syn macht daer to doet dat he al syn
 sunden seyt die he gedencken kan ende
 myt voerrade geen sunden ongebyecht
 en laet. **T**en vyfften mael sal een my-
 sche syn byecht spreken myt eenre rechter
 hape en myt eenre volcomener geloeue
 dat got hem syn sunden vergeuen sal als
 he syn sunden trouweliken en allinck seyt
 en wistort als water also dat noch roeke
 noch smaet noch varwe der sunden in
 hem bliuet: want wie byecht spreckt en
 myt en geloeuet noch en hapet dat hem
 got syn sunden vergeuen wil: die byecht
 als judas dede: wat doe judas sach dat
 men onsen here wt leyden terdoet waert
 doe kreech hy rouwe van synen sunden
 en misdaet: en kende dat hy misdaen had:
 wat he spraech dese woerde ende seyde
 Ick heb gesundiget en quact gedaen: wat
 ick een onnosel bloet verraden heb. **D**e

se byrecht was gerechtich en warachtich:
want he viel in wanhape en geen geloeue
noch haepe en hadde dat hem got syn sun
den vergaen mochte off wolde daer om
verhincg hy om seluer en bleeff eweliche
verlaere: want wanhaepe is een sunde in
den heligen geest die noch hijs in deser tijt
noch na deser tijt nyet en waert vgeuen
Doert so is te weten dat een mynsche vā
gades recht en geset der heliger kercken
schuldich is syn byrecht te spreken als een
mynsche die stede en den priester mach
hebn: mer comt die doet enen mynsche
an onuerfienlic en in steden daer hy
genen priester en kan kryge als dicwyl
is geschyt inder zee en oeck op den lan
de inden stryde en oeck onder moerde
neren: **D**oe mach een mynsche wal mal
sulker noet syn byrecht spreken tegen
enen anderen man off tegen synenge
sellen. **E**nde en kan he genen mynsche
geczygen daer he tegen bychten mach
soe sal he cloppen voer syn herte myt rec
hte rouwe en bychten den ouerste priester
xpū den gades soen en spreken oetmode
liche heer ontfarme dy auer my arme
sunder: en heb volcomen hape en geloe
ue dat got dyns genadich sal wese. **E**n
sunder t wuel got sal syns genadich.

wesen en vergeuen hem syn sunden :
want got en cyssthet den mynsche nyet
bauen syn macht wat wanneer enen
mynschen syn macht ontgaet so laet
hem got genuegen mytten rouwen en
mytten gueden wille **hande affaet**

Dattet noet is dat een mynsche syn
bryecht spreket dat moegen wy prie
uen by reden wat die passy en die
pijn die onse heer heeft geleden is aflaet
en vergiffenisse der sunden. **E**n dese pijn
is gedrukt inden seuen sacramente der
helliger kercken. **H**yr om ist noet off wy
willen aflaet en vergiffenisse van onsen
sunden hebn dat wy die hellige sacramete
ontfaen: daer die pijn ons heren Ihesu
xpi in is gedruket en beslaeten: en wat
penetency is een van den seuen sacame
ten en die bryecht der rechter peneten
cien to behoert. **H**yr om ist noet dat een
mynsche syn bryecht sprikt. **V**oert wa
neer een mynsche syn bryecht heeft ge
spraken also als he schuldich is te doen:
soe sal he die penetency gerne en willich
liken doen die syn priester om settet te
doen en en sal der nyet vergeten off
versumen wat die willens verget en
achterlaet die penetency die hem geset
is voer syn sunden: dat is een teyken

dat he genen rechtē rouwe en heeft voer
syn sunden en dat he die sunden nyet
en meent te laten. **D**oert so sal een
mynsche syn penitency doen die hem
geset is van vasten en van beden off
van almissen te geuen nyet achterlate
om dat afflaet dat he wynnē mach: en
dat afflaet sal he hebn na synre doet
en holden en nyet afflaten van der pe
nitencien die om is geset: op dat dat
afflaet hem to staden com na synre doet
als een affcorten der pynē die he inde
vegervuer lyden solde voer syn sunden:
want die sunden die wy doen der synt
also voel datter geen getal en is. **E**n
solden wy die sunden to recht beteren
na den geesteliken rechtē soe solden wy
voer elke doctelike sinde seuen jaer swa
erre penitencien ^{doen} van bedeuorden van
vasten van wullen te gaen en to liggen:
en want wy desse penitency nyet en
kunne gedoen ende die sunden vimmer
gebetert en pyniert moete wesen hijs
in deser tijt en na deser tijt: dat wy
nyet en weten woe manige doctlike
sunden wy hebn gedaen. **E**nde woe
lange wy schuldich syn penitency te
doen van onsen sunden: want al set
te een priester penitency voer die

sunden he en weet nochtant nyet woe
 groet off woe zwaer off woe lange tijt
 een mynsche die hem byecht schuldich
 is penitency en beteringe te doen: wat
 dat got alleen weet en anders nymant
Hijr om en sal een mynsche om dat afflaet
 dat he wynnē mach woe groet dattet
 is: nyet achterlaten die penitency die
 hem syn priester heeft geset voer syn
 sunden. **W**oert soe is te weten dat die
 paupes alleen macht heuet enen van mynsche
 synen sunden en die daer byecht heeft
 gesproken en hem voert meer wyl hueden
 van synen sunden graciē en afflaet te
 geuen van al synen sunden en pyn die
 he schuldich weer dar aff te lyden **h**ijr
 inder tijt off in den vegeruer. **E**nde
 dit afflaet nemet die paupes wt de
 schat der heiliger kercken: daer got sinte
 peter denersten slotel aff gaff ende
 mechtich maecten te bynden en to
 onthbynden: die he werdich kenden to
 wesen van gade genaden to ontfangē:
 want die selue macht die sinte peter
 hadde die wael dat he op eertrijcken
 was die hebn al pausen die na hem
 comen. **B**y desen schat daer die pau
 sen die slotel aff hebn sullen wy ver
 staen die passy en die pyn ons heren

ihesu xpi die he voer allen mynschen heuet
geleden die an hem geloouen daer he ons
mede heuet verloest van den sunden
en van den ewigen doet: **O**ec mede so
hebn vele heligen sonder enigerhande
mysdaet groete swaer pyn en marte
ly geleden om die myn gades voer den
kersten geloouen: welke pijn gelick
is oec inden schat der heliger kercke
tot onser behoefte. **A**lso dat wy auer
des der passyen ons here en mytter pi
nen en mytter verdiente der helligen
wāneer wy rechte rouwen hebn van
onsen sunden en byecht hebn gesprake
myt enen volkomene wille nimmermeer
sunden to doen: en van alle pijnē die wy
daer schuldich voer waere te lyde. **M**er
biscopen en ander prelaten die onder de
pauws syn die enhebn nyet meer mach
tes te neme wt den gemeynē schat der
helliger kercke dan die pausen hem heb
ben geoerlouet. **W**oert so ister weten dat
die gene die inden sunden liggen en en
genen rouwe en hebn noch byechte en
spreken en moegen geen afflaet ontfan
gen: en die pauws en heues geen macht
ymant afflaet te geuen hy heb rouwe
en spreke byechte. **E**nde he en synden
willen die sunden te laten en na synre

macht te beteren: wāt also lange als
die toet en die vianfchap duert en
een myfche myt gade nyet en is ver
foent auermyns rechten rouwe ende
waerue byecht so en werden hem fyn
funden nyet vergeue. **E**nde die pijn
die he fchuldich is te lyden nyet quyt
te laten: ajer wāneer een mynſche
verfoent is myt gade auermyns rouwe
en byechten ſo compt hem die paſſy en
die pijn ons herē en alle guede werche
die inder kerſtenheit gedaen werden te
hulpen in afflaet en in vergiffeniffe
fynre funden. **E**n ſo mach die pauwe
wt den ſchat der helliger kercken neme
also vele als hem guet dunct: en come
hem daer mede to hulpe in affcortinge
der pyenen die he ſchuldich is te lyden
voer ſyn funden. **D**oert ſo ſyn al prief
ters pauſe inder vren des doedes als
een mynſche berou heefft en byecht
geſpraken: want die funde en moegen
ſo groet noch ſo menichuolt nyet weſen
een priester mach enen mynſche daer
aff abſoluiſen en ontbynden inder vren
des doedes als he rouwe heft en waer
byecht ſpriet. **A**ldus hebē wy van
der byecht die dat ander punt is dat
te behoert den ſacramente der pene //

tencien **C**hu willen wy voert syen vā
der beteringe dat is dat derde punte vā
der penitencien **Maer mede een my**

Orye dringen synsche **sy sūde beeten**
daer een mysche syn sunden me **mach**
de affleggen mach: ende die pijn
die he schuldich is te liden. **D**at een is
oetmoedich gebet **C**dat ander is vasten
dat derde is aelmissen te geuen. **V**an
denersten is vanden gebede: en waer
om dat wy sullen bidden dat staet hi
voer gescreuen daer men mede **dat me**
dat pater nōs bedudet. **V**ande andere
als vand' vasten is te weten dattet vas
ten dryer hande is. **D**ie een waneer
een mynsche vastet van spysen en vā
dranch **C**dat ander vasten is waneer
een mynsche vastet van vtweindige
genuechten en blytschap. **D**at derde vas
ten is waneer een mynsche vastet vā
allen sundigen wercken **C**die wste
vasten woert gesyert en lauelic ge
maect myt aelmissen te geuen: als
dat een mynsche die spysen en den dra
nck den he solde eten en dryncken off
he nyet en vasten ghyft enen armen
mynsche om gades wil **C**ander dat
die vasten versyert is blytschap des her
ten als dat een mynsche nyet bedroeft

en sy om die vasten: als die ypocriete
die dat hoeft neder slaen als sy vasten
om loff en om eer vanden luden te heb
ben en om helich en guet te schynen

Dat derde dat die vasten verfiert is
dit: dat een mynsche gades dienste ho
ert en inden dienste gades sy en syn
gebet spreke totten middaeghe sonder
enigerhande verdrinet syn maeltijt etc
myt maten op den middaeghe synen
bueck myt te vol maech. **E**nde oech
om der vasten wil myt meer en etc no
ch en drynche to kosteliker spysen mer
ete en dryncke water en broet: wat
dat is spysse der geemre die in peneten
ten syn en die oer sunden willen beter
en en aff leggen: doch mach een mynsche
wal vische eten en drincken wijn hijs
off mder vasten die die hellige kercke
heuet geset: mer dat moet wesen sober
liken en myt maten op dat die genue
chten myste zeer daer men volge mer
na behoeff en crancheit synre nature
syn noetrift daer aff to nemen. **D**oert
so is te weten dat die rechte vaste vele
orbers en salcheit enen mynschen in
brenget: first breect die mynsche den
toern gades myt vasten en brenget

got daer to dat he synen toern laet
vallen. **C**hijr aff hebn wy een exempel
aen den pphet daniel daer aff aldus
staet geseuen dat he vasten te wat
en te broede en bat gade dat he syne
toern wolde laten vallen enden ky-
deren van Israhel wolde vergeuen
oer misdaet die sy tegen hem hedden
misdaen en verloesen se wt der ge-
uenckenisse des conynghes van babi-
lonien en brengen sy weder moer stat
van Ierusalem en moer lant daer sy
wt waeren gevoert. **E**n wat dan
el aldus vasten en oet modelike bat
om syn verloefinge soe het got syne
toern sincken: en sande synen engel
Gabriel tot hem en dede hem te wete
dat syn gebet weer gehoert: en nyet
lange daer na bregen die kynder vā
Israhel oerloff weder moer lant te
vaeren en te tymmeren die stat van
Ierusalem die altemael verwoest en
vervallen was. **T**en anderen mael
soe cryget een mynsche myt rechten
vasten vergiffenisse van syne sundē:
hijr van hebn wy een exempel vander
stat van Nynueu die versonckē solde
hebn om die boesheit des volkes dat

daer inne woenden mer doe got synē
 pphete Jonas in die stat seynde en den
 volke dede te weten dat he verbolgen
 was: alte hant trecten die conynck syn
 conyncklike cleet wt en leyde eerde op
 syn hoeft en vasteden en en at noch en dr
 anch niet in dryen dagen myt al den
 prinsen van synre stat en mytten ge
 meynen volke: Ende den beesten en
 gaff men myt teten op dat sy solden
 rezen en beilken van hunger ende van
 doerste. Ende als got sach dattet volck
 van den steden aldus penitency dede
 van oeren sunden en oer leuen betere
 wolden en oer sunden aflieten ontfar
 meden om got auer die stat en hiet sy
 staen en vergaff den volke oer mysdact
 en dede hem genade. Ten derden mael
 so woert een mynsche auer myds rechte
 vasten verloest vanden handen synre
 viande en van der pynen die syn viande
 wil hebn hem te doen: hyr aff hebn wy
 een exempel aen Judich en aen hester
 van Judich vasten driy dage te water en
 te broede en sprack oer gebet en riep
 gade aen om hulpe om troest om genade
 Ende doe sy aldus driy dage in peneten
 cken geweest hadden gaff oer got dat her

te en die macht dat se oeren olofernu
die hele aff stach: en verloesde die kyn
der van Israhel vander pyne daer he sy
mede gedreget hadde te pyne en to ver
derue. **E**nde in deser manieren vloeste
oech hester die kynder van israhel van
oeren mant: **A**man die sy verraden
hadde aen den conynck van babilonie
en oerloff cregen hadde die roeden te v
ragen en oech doet te slaen. **W**ant sy
vasten oech drij daege en bat myt
screiende oegen dat he hem ontfarme
wolde auer syn volck en verloeste va
synne viant: **A**man guden hem oers
leuens op dat sy hem dancken diene
leuen mochten in synre genaden. **E**n
wat sy oer oetmoedich bewyefde indat
aengesicht gades en penitency dede
myt vasten myt gebede: hijs om ho
erde got oer gebet en wandelden des
conincx moet in synne syn also dat die
conynck waerp al synen syn op ama
en dede hem hangen aen enen boem en
al die gonne die hem to hoerde dede hy
doeden. **E**n vperden mael so mach
een mynsche myt vasten verloest
werden vanden boesen geest: want
onse here waerp op een tijt den boesen

geest wt enen mynschen. **E**nde als
he den geest der houerdyen en der on-
kuyfheit wt had gewoerpen doe vrom-
geden hem syne jongeren waer om dat
he die macht myet en hadde den boesen
geest te verdrinen: doe antwoerde onse
here en seyde aldus desen geest der houer-
dien en der onkuyfheit en der crancht
die en mach myet werden wt gewoer-
pen dan myt vasten en myt beden.
En vyfften mael helpet die vasten
enen mynsche dat he reyn bliuet van
leuen en onbeulect van sunden: en dat
he starch en vrom woert gade to dienen
en gothike wysheit te crigen: hijs aff heb-
ben wy een exempel van daniel en Ana-
mam en van anisael: want dese waeren
kyndere cleyen en jonck van jaeren does
die coninck van babelomen had geuange.
Got gaff den kynderen gracy dat sy die
coninck lieff kreyech en by hem in syn
huys ontfynck en geboet synen kerner-
linge dat he totten kynderen synen solden
en alle daege teten en te drincken geuen
solden va fuller spysen en dranch als
he sehuier at en auer syn tafelen hadde:
Mer die kynder en wolden nyet eten
noch drincken va der spysen noch van

den dranche des conynres en en woldē
hem myt daer mede besmetten ende
baden den kemeringh den sy beualen
waeren dat he hem woldē geuen wat
te drincken en kuyden geuen teten
en beholden den wyn en die spise des
conynres: En als die kemeringe dit de
de doe wyessen die kynder op en weer
den schoen ende sterck en cregen wysht
dat nymant oers gelycken en was m
al den conynryck van babilomen

Ten seesten mael verdient een mynsche
mytter vasten dat hem got verlicht
myt synre gracen en bekennisse cry
get der waerheit en der rechter wys
heit: hijs af hebn wy een exempel an
den apostel funte pauwel: want vā
hem staet gescreuen als doe he bekiert
was vander ongeloeuen: dat he vastē
dry dage en dry nachte en altemael
myt en at noch en dranck en bynnen
der tijt brech he die goetlike wysheit

Ten seuende mael so weert een mynsche
mytter vasten also gesteret dat he se
gheuechtende den boesen geest en and
viande daer mede verwynnet: hijs
af hebn wy een exempel an dē kyn

deren van Israhel wāt sy laegen op
 een tijt voer een stat gehietē **Babaa**
 m welker stat die lude quaet en mysda
 dich waeren: en als sy dat storme wol
 den wōde die lude vander stat also mech
 tich dat sy se vā hem dreuen en vele vā
 den kynden van Israhel wōde gewont
 en doet geslagen. En als die kynder
 van Israhel dit saege voerherde sy om
 tot gade en vasten en baden gade om
 hulpe en om genade: en als sy dit dede.
 cregen sy die sege en wōnen die stat
 en sloegent al doet dat sy mder stat
 vōnde om die boesheit die sy hadden
 gedaen: wāt sy hadden enē gyst die vā
 bute m gecōmen was die syn wyff ver
 cracht hadde en also daer mede gespeelt
 dat sy doet bleeff. **T**en achtemael soe
 cryget een mynsche myt vasten die
 gracy en die genade des heiligen geestes:
 hijs aff hebn wy een exempel van den
 apostolen en anden jongeren ons heren
 ihesu xpi: wāt sy vasten alle dage van
 der tijt dat onse hē was opge vaeren
 totten hemel tot pyntster dach en op
 den heiligen pyntster dach quam die he
 lige geest tot hem en ver uulden se myt
 synre gracyen en myt synre genaden

Ten negende mael so mach een myn
sche myt rechter vasten crüge en ver
diene die glorie en die kroon des ewi
gen leuens: hijs aff hebn wy een ere
mpel an den heiligen pphete helyas:
want die vasten xl dage en viertich
nacht: doe he genast hadde sande hem
got synen heiligen engel tot om int
paradys. **¶** Want dan aldus vele oer
baers en salicheit ons comt vā der vas
ten op dat wy onse sunden daer mede
aff leggen en gracy en genade moege
ontfangen van gade en na desen leue
dat ewygeleue **ven vastē d' heiliger kerke**

¶ Voert so is te weten dat die heilige
kerke d'ijer hande vasten heuet
die een vastē is gelieten quater
temper: die ander vasten syn die heli
ge viertich dage: die derde vastē synt
vigilien en heilige auende. **¶** Die quat
temper vastmen vijf weerff inden
jaer: Ierst vastme sy inden leynen
als inder wecke na groetē vastauet
op dat ons got wil geue ene gueden
leynen t'ydich weder to cren en toe
seyen en dat horn an die eerde to brē
gen. **¶** Ten anden mael vastē wy die
quater temper inden somer als inder

wecke na pyrryften: op dattet horn
 dat in der eerden is en op der eerde
 staet wael moet wassen en groeyen
 en vrucht voert brenge en myt lieue
 in come moet. **T**en derden mael vas-
 ten wy die quater temper in de her-
 weest als dat horn in is gecomen om
 trent sunte lambertz dach als gade
 to laue en to eren wat dat horn in is
 gecomen: op dat ons got ene gueden
 herweest moet geue dat wynter saet
 to seyen en in die eerde to brengen
Ten vierden mael vasten wy die quater
 temper in den wynter voer her sauēt
 op dat wy dat horn dat ons got ver-
 kent heft myt lieue moeten gebruke
 tot gades laue en ere en tot onser zie-
 len salicheit. **D**ie ander vasten die die
 helige hercke heuet geset te vaste: dat
 syn die helige myrtich dage die vaste
 wy onsen herē to eren want he sy sel-
 uen vasten. **W**y vasten sy oech om
 onse sūnde to betere: die wy al dat jaer
 myt auertelicheide hebn gedaen myt
 eten en myt dzyneken. **O**ech vasten
 wy se mede op dat ons got syn gracy
 en syn genade wil verlene dat wy onse
 brych volkomelic en behoerlic moeten
 spreken: en dat wy ons alle moeten be-

reyden tegen den heiligen paeschdach dat
wy syn helige licham weertelike moete
ontfaen. **D**ie derde vasten die die heli
ge kercke heuet geset dat syn die vigi
lie en die helige auende: die vasten wy
als ons te bereiden tegē die helige hoech
tyden. Als dat ons got die gracy mo
et verlene dat wy die hoechtijde moe
ten vieren va sūde en van allen qua
den wercke dat wy na desen leue mit
gade en myt synre moeder en myt alle
synē heiligen moeten comen totter feestē
en totter vrouden des ewigen leuens

Voert so is te weten dat al die gene die
olt syn van rij jaren en daer en bauen
schuldich syn dese drierhande vasten die
die helige kercke heuet geset to vasten tot
eenre maeltijt: en wie syns selues is en
geen krenclike zuechte en heeft off an
ders geen gebreck onder hem en heeft
daer hijt myt reden off myt recht om
laten mach: die dese vasten nyet en vastet
die is der heliger kercke ongehoersam en
die moet daer byecht aff spreken en pene
tencien doen. **V**oert so is te weten dat
men op die vastel daege nyet meer dan
een maeltijt en sal doen en men sal vlei
sches deruen: en na recht te spreken oech
mede deruen allet dat van vleysch comt

eyer en boeter hese en melick. **E**n een
mynsche en sal oech nyet eer eten eer op
den rechte myddach als die mysse en al
getyde syn gedaen. **A**ldus hebu wy van
der vasten die dat ander punt is daer men
die funde mede mach beteren en aff leg
gen. **E**n willen wy voert syen vander
aelmissen. **Dat van d'aelmisse manigerhade**

Paus Innocencius spreckt in enen **doeget come**
sermoen dat nyemant en kan die
doeget en die eerbaerheit te vollenbe
seruen: die die aelmissen enen mynschen yn
geuen en brengen: en he set vele punten
daer men die doeget mede mach merke
vader almissen en praueuen. **E**rst spreckt
he en seyt dat die aelmissen enen mysche
reyn maken va allen sunden: en neemt
onsen he daer aff to tuege diedese woer
de gesprake heeft: gheuet v aelmissen en
alle dyngē syn v reyne. **D**it is te versta
van den genen die rechte zou hebu van
oeren sunden en mede lyden hebu myt
oeren euenkersten en hem to hulpe en to
troest comen myt oeren eerschen guede
myt rade en myt alle dyngen na oeren
vermoegen en die leuen in caritate en
in mynen: want dieue en zoeuers en moer
ders en gene die armen luden dat oer ont
nemen off dat oer aff breken myt gewelt

en myt onbescheit die en werden myt
gezeynichte van oeren sunden die se
gedaen hebn. **E**nde sy en werden hem
myt vergeue sy en hebn irst dat on
rechte guet dat sy onder om hebn we
der gegeue: wat een mynsche sal ael
missen geue va syne guede myt van
eens anders guet. **D**ie ander doeget
vander aelmissen is dat sy enen mynsche
verloest van den ewigen doet: hyr van
hebn wy een exempel va Tobias boeck
welke Thobias syn aelmissen mydelic
he gaff. **E**n als die guede thobias blie
was gewoerden en manich lyden en
doegden hadde: doe seynden got syne
engel raphael tot hem dat he om syen
de sold maken en troesten in syne lyde
Ende als die engel om gesont had ge
maect en syende was gewoerden: spra
ck he dese woerde en sende dat gebet
is guet mytter vasten en beter is ael
missen te geue dan schatte te gaderen
wat die aelmissen verloesen ene my
schen va den doet en duet om vynden
dat ewige leuen. **D**ie derde doeget der
aelmissen is dat sy enen mynsche best
hermet va synen vanden: hyr aff heb
ben wy een exempel van thobias: wit
die conynck die thobias had gevangen

was op een tijt also toernich op hem dat
 he die dode licham der ioeden die vermo-
 ert waren en op der strate bleuen ligge
 by nacht haelden en groeff sy en wol-
 den hebn doen doede en sande syne knecht
 tot tobias huys en dede hem sueken en
 wolde hem hebn doen doeden. **E**n sier wat
 thobias ontfarmhertich was en syn
 aelmissen mildelich plach te geuen: hijr
 om was he gemynt van vele luden en
 die namen hem by om hemelic en ver-
 borgen on also dat des conynes knecht
 on myet en vonden. **A**ldus wart die
 guede thobias beschermet va synen
 viande om syn aelmissen die he plach te
 geuen. **D**ie vierde doeghet der aelmissen
 is dat sy altoes bidt voer den mynsche
 want onse he heeft dese woerde gespra-
 ken: ghijff dyn aelmissen en sy sollen
 ewelike voer dy bidden: want gelijcker
 wys als dat water dat vuer lesschet en
 wt duet also lesschet oech die aelmis-
 sche die sunden. **D**ie vyfte doeghet
 der aelmissen is dat sy enen mynsche
 daer to helpe dat hij van gade verrri-
 get daer he om bidde: hijr aff staet ge-
 sereue int boeck der apostolen als van
 enen herdensche zutter die gehiete was
 Corneltius dese cornelius was guede

vruchtich al was he een heyden en plach
syn aelmissen mydelich te geuen ende
lat den ouersten got dat he om wolde
wissen den wech der ewiger salicheit.
Als die hoerde syn gebet en sande syn
engel tot hem en dede hem seggen dat
he on tot hem solde laten comen en dat
he dede dat hem sunte peter solde ra-
den en solde dan comen tot gades ge-
nade: en die ritter dede als hem die en-
gel seyde en dede sunte peter tot hem
comen: en sunte peter predictte hem
den hersten geloeue: en aldus wart
he beholden auermids synre aelmisse
die he plach te geuen. **D**ie seeste doe-
get der aelmissen is dat een mynsche
daer mede cryget een helich salich got-
lich leuen en volmaechheit: dat dit wa-
er is moegen wy mercken in den woer-
den ons heren ihesu xpi: wat onse he-
heest dese woerde gesproken woltu
volmacht wesen van leuen so verroep
al dattu heuest en ghijf den armen
luden en volge my na so saltu volmacht
wesen van goetliken leuen: en voer-
den ene scat krijgen int ewige leuen
den die motten nyet en moegen betna-
gen noch die muse en moegen besna-
den. **D**ese doegede voerspraken

een ander scat

comen van der aelmissen en maniger
 liande doegden die daer aff stan bescre
 uen: hijr om so wyre gebenedit wil
 wesen voer gade en comen totten ewi
 gen leuen die pijn hem myldelick syn
 aelmissen te geuen en wese ontfarm
 hertich: want onse he sal ten ionste
 dage als he ten oerdel sal sitten dese woer
 de spreken totten genen die ontfarm
 hertich hebn gewest en die die seuen
 weercken der ontfarmherticheiden
 na oeren vermoegen an armen lude
 hebn veruolt. **E**saet ghy gebenedide
 dat ick myns vaders dat v van
 begyn der werlt bereit heeft ghe
 weest: wat doe my hungerden gaeff
 dy my teten: en doe my doerste gaeffdy
 my drenche: en doe ich nacket was
 gaeffdy my cleder: en doe ich geuam
 gen was doe troesten ghy my en ver
 loesten my: Ende doe ich zreck was
 vande ghy my: en doe ich ellendich was
 herbergden ghy my. **W**oert die harde
 en die wrede de geen ontfarmhertich
 hebn bewyest oeren euen kersten die
 sal got vermalediden en spreke aldus
 tot hem. **E**saet ghy vermalediden int
 ewige vuer dat den diuelen en synen
 engelen van anubegyn der werlt is

bereyt: wāt ghy v nyet auer my
en auer die myn en hebt ontfarmet
Althyr om dan die van gade gebene
dyt willen wesen die pijn hem ont
farmhertich te wesen en die werke
der ontfarmherticheiden na synen
vermoegen to veruullen: aldus heb
ben wy wat penetency is: en willic
die punte syn die der penetencien to
behoeren. **E**sot moet ons geuen dat
wy van eertricken en moete geschei
den wy en moeten rechten rouwe va
onsen zunden heb en waer byecht
spreken en onse zunden also beteren
moeten myt vasten en myt gebede
myt aelmussen en myten seuen wer
ken der ontfarmherticheiden dat wy
moeten comen int ewige leuen ende
mimermeer van gade en moeten
verscheiden des ginnie ons die vad
en die soen en die heilige geest. **A**men
Sante Iheronymus seget wen dunct dat
he steruen sal: en got syn richter wese
sal: die en velt nyet lichteliken in sin
den: Sante gregorius secht ser is die
mynsche sozchuoldich en ernstatich
tot gueden werken: die dicke auerdec
ket dat eynde syns leuens: **S**ante
augustynus secht wy hebben wael

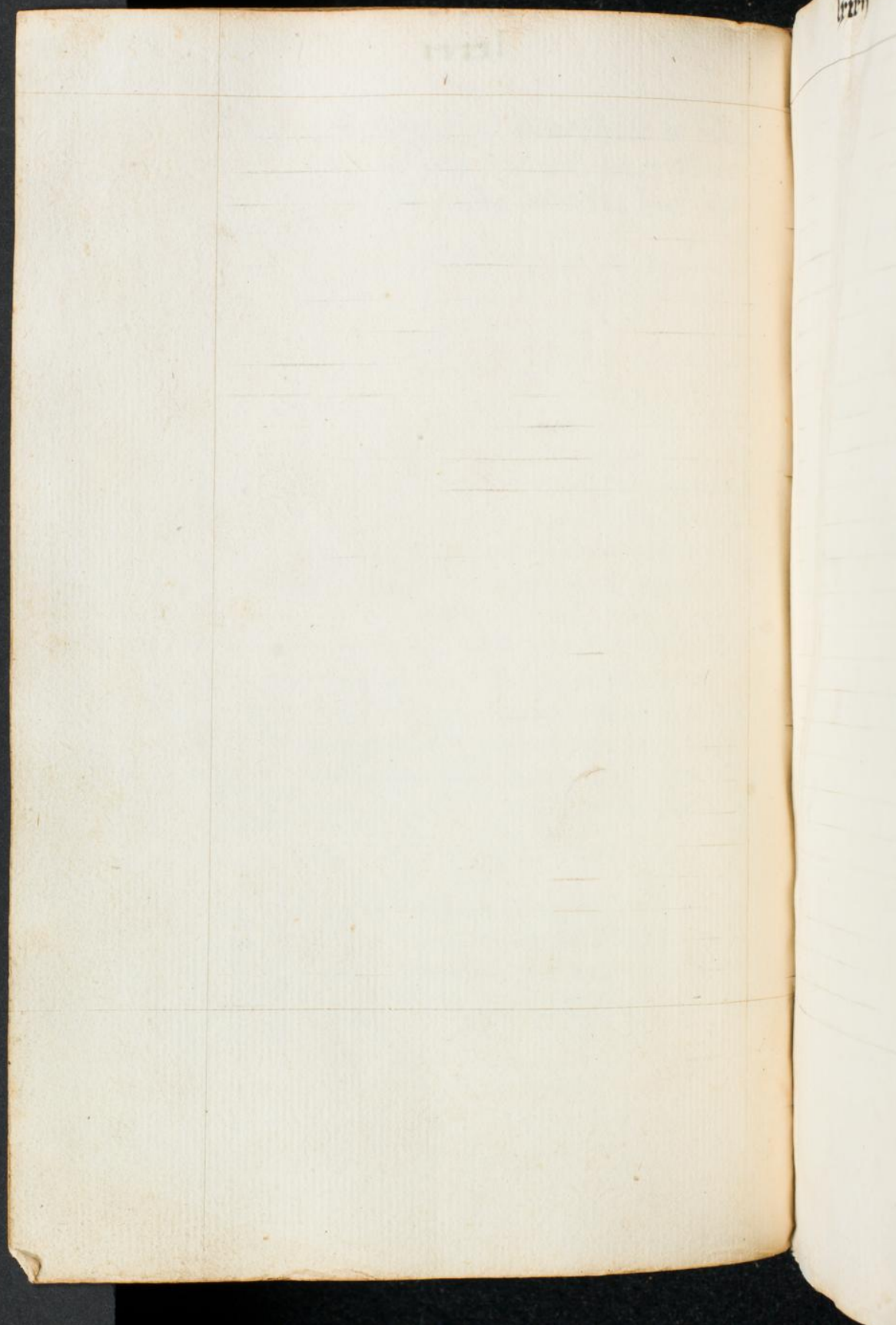
anyt quellie to steruen: **M**er wy en
 hebben gene anyt quellie to leuen:
 mer doch wie wal leuet die en kan nyet
 quellie gesteruen: mer doch die quel
 lie leuet die en kan nyet wael ge
 steruen: **S**ante gregorius secht als
 ich aenmerke xpm en wat he gelede
 heeft: **E**nde die verduldicheit iohs
 en den doet iohannes baptiste en voel
 den vryende gades: so wondert my
 wat got synen vyanden geuen wil
 als he synen vrynden aldus vonder
 liche vtgerichtet heeft: **S**ant ma
 teus secht van elken ydelen woerde
 sullen die mynschen reden geuen in
 den dage des ordels: **S**ante grego
 rius secht die blitscappe deser tijt
 sullen also staen dat die bitterheit des
 tocomenden ordels nimmermeer vter
 onsen ghedachten en com: **S**ante
 Iheronymus secht wer ich ete off
 ich drynke slaep off waek off wat
 ich doe altoes duncket my dat die
 veruerlike basunen luden to mynen
 oren: staet op ghy doden en com
 ten ordel: **S**ante gregorius secht
 wy en sullen geen loen hebben va
 onsen hyden ist dat wy nyet ver
 duldich en syn: **S**ante fransiscus

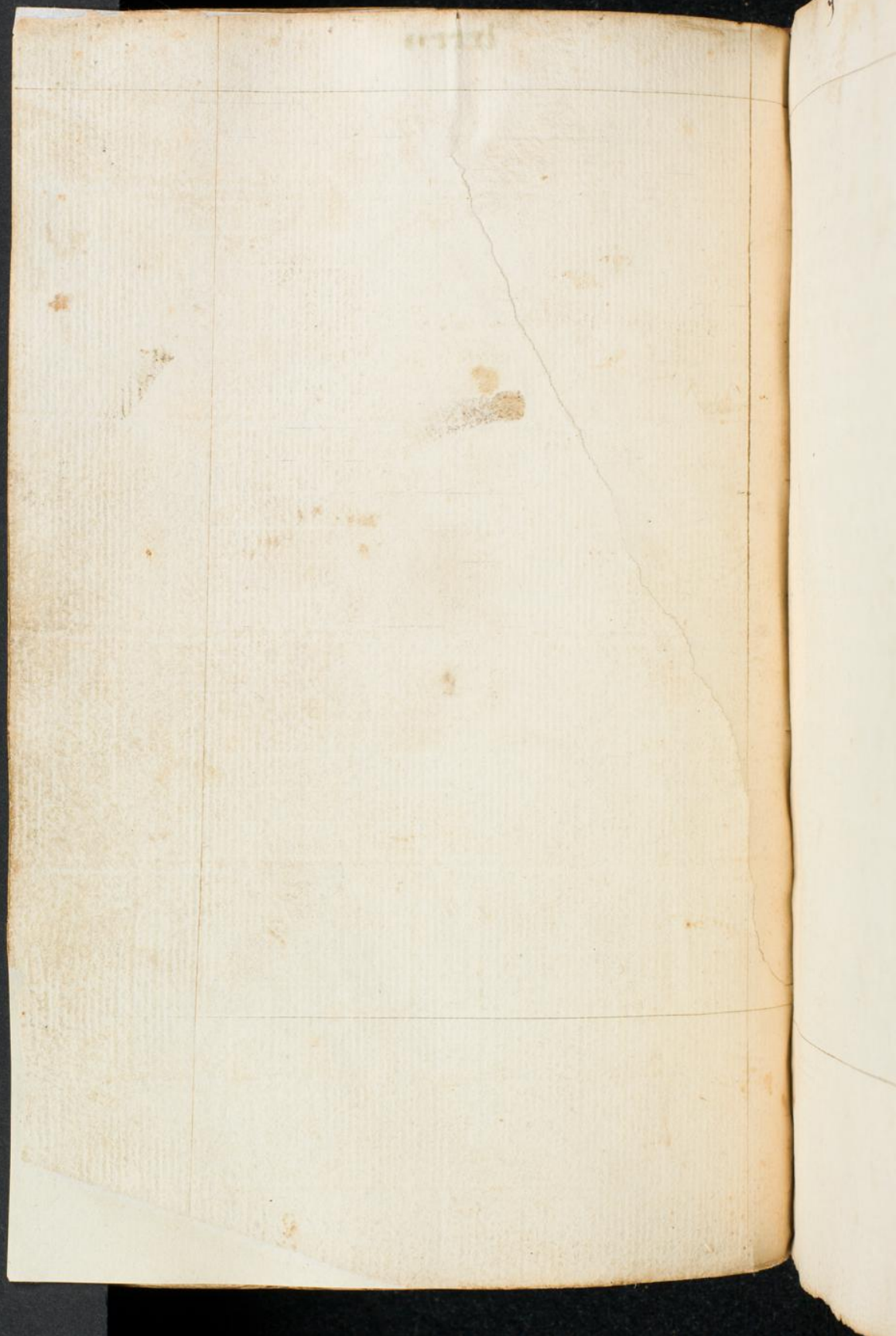
secht ick beger al droefheit to liden
om die blitschap die ick haep: sette
die to wercke ende dencke hier op
Amen

it icht beger al doest
die blutigen die icht
to wer die ende deute
en

[illegible]